

NUMMER
136

Maandelijks
april
2008

verschijnt niet in juli

CRB
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven

Secretariaat
van de centrale raad voor
het bedrijfsleven

JOYEUSE ENTRÉE
BLIJDE INKOMST

SOCIAAL- ECONOMISCHE NIEUWSBRIEF

- ➔ **FLEXIZEKERHEID** - Het onverzoenbare verzoenen ?
- ➔ **IAS/IFRS** - De Europese Unie herstelt de boekhouding in eer
- ➔ **DUURZAME ONTWIKKELING** - Openingen naar nieuwe mogelijkheden

NUMMER

136

➔ april 2008

FLEXIZEKERHEID

een Europese uitdaging

3

BOEKHOUDREGELING

boekhouding in eer hersteld

8

DUURZAME ONTWIKKELING

naar een duurzame en solidaire economie

10

bespiegeling over een politieke economie

18

een concurrentievoordeel

28

welke plaats in de CRB ?

32

ENERGIE EN KLIMAAT

economische impact van het Europese "pakket"

34

NIEUWS

Centrale Raad voor het Bedrijfsleven

38

andere overlegorganen

41

- > Stuurgroep : Robert Antonissen, Claude Culem, Emmanuel de Bethune, Kris Degroote, Luc Denayer, Tasso Fachantidis, Ton Harding, Paul Henriet, Viviane Van Uytven
- > Redactie : Claude Culem, Tasso Fachantidis, Paul Henriet, Céline Mouffe, Michèle Pans, Stephen Renders, Viviane Van Uytven
- > Redactiesecretariaat : Alain Cabaux
- > Vertaling : Bernadette Hamende
- > Opmaak : Lutgart Van Nuffel
- > Druk : José Marquez y Sanchez
- > Website : www.ccecrb.fgov.be
- > Verantwoordelijk uitgever : Ton Harding, Blijde Inkomstlaan 17-21, 1040 Brussel

➔ FLEXIZEKERHEID

Op verzoek van de cel Opvolging van de Europese actualiteit werd mw. P. Vielle, docente sociaal recht aan de universiteit van Louvain-La-Neuve, uitgenodigd als gastspreker bij de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven om haar studie over flexizekerheid toe te lichten, die in oktober 2007 werd gepubliceerd in het tijdschrift van het Observatoire social européen. Hieronder geven we uitgebreide passages van haar uiteenzetting en van haar schriftelijke bijdrage weer¹. Volgens mw. Vielle komt het er voornamelijk op aan de verhouding tussen "flexibiliteit" en "zekerheid" op een evenwichtigere en meer overtuigende wijze te herbepalen. De domeinen waarop de "zekerheid" betrekking heeft, moeten worden uitgebreid en nauwkeurig worden omschreven, opdat ze zich kan doen gelden in uiteenlopende domeinen, waaronder de gezondheid en de bescherming van de consumenten, het vervoer, het onderwijs, de verzoening van het gezins- en het beroepsleven enz.

Mw. Vielle wijst erop dat de verwijzing naar het concept flexizekerheid in het politieke discours vrij recent is. Niettemin bevatten de theoretische en academische werkzaamheden al vele jaren de analyse-elementen inzake flexizekerheid, met name voor internationale vergelijkingen van modellen van sociale bescherming. Bovendien werd het dankzij de Europese methode van open coördinatie inzake sociale bescherming en de Europese strategie voor de werkgelegenheid geleidelijk mogelijk verfijnde vergelijkingen te maken en de socialebeschermingsstelsels en de arbeidsmarktsystemen in te delen, o.a. op basis van overwegingen en criteria van excellentie. Uit deze analyses komen de bijzondere eigenschappen van de socialevoorzorgssystemen van de Noordse landen, meer bepaald van het systeem in Denemarken, duidelijk tot uiting. Het systeem in Denemarken onderscheidt zich meer bepaald door zijn vermogen om arbeidsplaatsen te creëren en terzelfder tijd een hoog niveau van sociale zekerheid voor de werklozen te handhaven².

Op basis van deze overwegingen heeft de Europese Commissie haar mededeling van juni 2007 met als titel "Naar gemeenschappelijke beginselen inzake flexizekerheid: meer en betere banen door flexibiliteit en zekerheid" goedgekeurd. Deze mededeling is gebaseerd op de antwoorden die werden verstrekt naar aanleiding van een brede openbare raadpleging die in november 2006 was gelanceerd. Ze heeft tot doel "de goede combinatie van verschillende aspecten die de werking van de arbeidsmarkt bepalen" voor te stellen. De Europese Commissie omschrijft in haar mededeling enkele componenten van een efficiënt flexizekerheidsbeleid, die in elk nationaal arbeidsmarktbeleid kunnen worden ingepast zonder te raken aan de beginselen waarop het beleid berust. Flexizekerheid impliceert flexibele en voldoende zekerheid biedende contractuele regelingen, integrale strategieën voor een leven lang leren, een doeltreffend actief arbeidsmarktbeleid en moderne socialezekerheidsstelsels.

Mw. Vielle neemt een zekere kloof waar tussen deze beleidsconclusies van de Commissie en de Raad en de academische onderzoekswerkzaamheden die al jaren m.b.t. de verschillende socialebeschermingsystemen worden verricht. Zo werd de voorkeur gegeven aan bepaalde aspecten

¹ Observatoire social européen, Policy Paper nr. 1 – oktober 2007

² Het Deense flexizekerheidsmodel berust op zes pijlers: (1) centralisering van de werkgelegenheids- en van de socialezekerheidsinstellingen in één enkel ministerie; (2) een sterk afgeslankt arbeidswetboek en zeer weinig overheidsop treden in de wetgeving; (3) zeer gemakkelijke ontslagregelingen voor de ondernemingen; (4) een goed ontwikkelde sociale dialoog tussen machtige werkgevers en vakbonden; (5) tenlasteneming door de staat van loontrekkers ingeval van werkloosheid, en dit onder voordelige voorwaarden; (6) sterke stimulansen voor werklozen om opnieuw aan het werk te gaan (opleidingsverplichtingen, opvolging, financiële sancties...)

van de analyse boven andere aspecten. Deze academische werkzaamheden berusten voornamelijk op een fundamentele dynamiek en op de centrale hypothese dat flexibiliteit en zekerheid niet tegenstrijdig, maar complementair en zelfs solidair met elkaar zijn. Beide termen – flexibiliteit en zekerheid – zijn opgevat in een verhouding die een “wederzijds *conditio sine qua non*” kan worden genoemd. Op de keuzes van de Commissie is hevige kritiek gekomen die voornamelijk betrekking heeft op het gebrek aan evenwicht tussen flexibiliteit en zekerheid – in het voordeel van flexibiliteit – en op het flauwe gehalte van de geformuleerde voorstellen. Mw. Vielle verwijst naar de vaststelling dat de mededeling van de Commissie concrete voorstellen tot “flexibilisering” en dereglementering van het arbeidsrecht naar voren brengt, zonder evenwel, afgezien van een zekere “beveiliging van de trajecten”, uitzicht te bieden op een vernieuwd en mobiliserend kader van sociale bescherming. De Europese instanties overwegen dit beleid tegen een “nulkostprijs” ten uitvoer te leggen. Welnu, het succes van het Scandinavische model berust op massale investeringen, m.n. in de diensten van algemeen belang en in levenslange opleiding.

In tegenstelling tot het vooruitzicht op marginale aanpassingen dat bij de Commissie en binnen de Raad de bovenhand haalt, pleit spreekster ervoor de basiskennmerken van het socialezekerheidsstelsel en van de uitvoeringsinstrumenten te herdefiniëren. Gelet op de noodzaak van een grondige hervorming van de behoeften van de werknemers in Europa wordt in haar analyse de voorkeur gegeven aan een aanpak die ook rekening houdt met de nieuwe risico's en eventualiteiten waarmee de werknemers in hun beroeps- en gezinstraject te maken krijgen in het licht van de steeds meer gemondialiseerde concurrentie en van de demografische en maatschappelijke ontwikkelingen. Deze nieuwe opvatting van de sociale zekerheid, die zich toespitst op flexizekerheid, zou concreet vorm krijgen door onderhandelingen over een *maatschappelijk pact*, dat zou zorgen voor een herschikking van de overheidsuitkeringen en de respectieve verantwoordelijkheden van de Staat, de sociale gesprekspartners en de burgers anders zou afbakenen.

Om dit *maatschappelijk pact* te kunnen sluiten, moet eerst worden nagegaan voor wie de flexizekerheid bestemd is, gelet op de verwachte economische en demografische ontwikkelingen waaraan spreekster kort herinnert.

In de eurozone kennen de economie en de werkgelegenheid gemiddeld bekeken een constante en sterke groei. De werkloosheidsgraad loopt aanzienlijk terug. Volgens de vooruitzichten ter zake zullen deze gunstige ontwikkelingen allicht aanhouden. Desondanks slagen belangrijke categorieën van de bevolking of grote delen van het grondgebied er, tijdelijk of definitief, niet in bij deze groeitrein aan te sluiten en voordeel te halen van de kennismaatschappij. Dit blijkt uit de werkzaamheden van de Europese Commissie over de effecten van de mondialisering, de huidige herstructureringen in het productieapparaat en de moeilijkheden die sommige werknemers ondervinden om naar nieuwsoortige arbeidsplaatsen om te schakelen.

Spreekster is van oordeel dat de beoogde graad van participatie aan de arbeidsmarkt van 70%, die in het kader van de Lissabonstrategie werd vastgesteld, niet kan worden bereikt zonder een algemeen beleid waarin de verantwoordelijkheden die thans grotendeels op de schouders terechtkomen van personen, vooral vrouwen, die geen beroepsactiviteit uitoefenen, ten laste worden genomen. In een vergrijzende samenleving komt het er meer bepaald op aan te zorgen voor een herverdeling van de zorgtaken voor zorgbehoevenden en kleine kinderen. In haar Groenboek over de demografische veranderingen herinnert de Commissie er terloops aan dat het in deze context noodzakelijk is

maatregelen te nemen die de demografische groei bevorderen, om zo in nieuwe arbeidsplaatsen te voorzien, maar ook om de verhouding tussen actieven en inactieven te herstellen, want dat is een voorwaarde voor elke openbare investering in sociale bescherming.

Mw. Vielle verwijst ook naar het verschijnsel waarbij mensen in onze maatschappijen geïsoleerd geraken. Ter illustratie wijst ze erop dat in 2006 bv. de helft van de Brusselse gezinnen slechts één volwassene telde. Het aantal eenoudergezinnen neemt verder toe. Deze mensen staan het meest bloot aan het armoederisico. Eenoudergezinnen hebben meer moeilijkheden om aan de arbeidsmarkt deel te nemen. De gezinnen leven tegenwoordig in grote onzekerheid, zowel op gezins- als op beroepsgebied.

Uitgaande van deze overwegingen is een goed opgevat sociaal systeem er een dat in de eerste plaats goed is voor de meest kwetsbare mensen onder ons. Aldus zou de sociale bescherming het "type-individu" als referentiepunt moeten hebben: het betreft een alleenstaande die moet participeren aan de arbeidsmarkt, een behoorlijk leven moet kunnen leiden wanneer hij uitgesloten is van deze arbeidsmarkt en privé- en gezinsverantwoordelijkheden op zich moet nemen (kinderen, ouders enz.). Als deze sociale bescherming onder die voorwaarden wordt opgevat, zal ze logischerwijze ook geschikt zijn voor gezinnen met twee of meer inkomens. Wil men van de mensen eisen dat ze flexibeler worden, dan moet men tegelijk ook zorgen voor een concrete en betrouwbare bescherming t.a.v. hun essentiële behoeften.

VOOR EEN NIEUW ZEKERHEIDSPARADIGMA

Bij de vaststelling van het doel van deze nieuwe zekerheid wordt verwezen naar het begrip "capability", dat werd ontwikkeld door nobelprijswinnaar A. Sen. Vanuit het oogpunt van een meer concurrerende en flexibelere maatschappij moet de zekerheid niet alleen worden begrepen als de verbetering van het individuele vermogen om zich gedurende de hele beroepsloopbaan aan te passen aan de arbeidsmarkt, maar ook als de garantie die aan mensen wordt gegeven om het beroepsleven en de gezinsverantwoordelijkheden met elkaar te verenigen, onder gelijke voorwaarden voor mannen en vrouwen. Om mensen die tijdelijk of definitief uit de arbeidsmarkt zijn uitgesloten op een efficiënte manier zekerheid te bieden, zullen in elke situatie een aantal fundamentele aspecten van het bestaan worden gegarandeerd: gezondheid, huisvesting, energie, opvangstructuren, onderwijs, verplaatsingen, communicatie, bestaansmiddelen... Deze aspecten vormen de fundamentele voorwaarde voor economische dynamiek, individueel aanpassingsvermogen, sociale cohesie en verminderde ongelijkheid. De mededeling van de Europese Commissie beperkt zich evenwel ertoe de zekerheid te omschrijven als "*moderne socialezekerheidsstelsels die toereikende inkomenssteun bieden, tot werken aanmoedigen en de mobiliteit op de arbeidsmarkt vergemakkelijken*".

Volgens mw. Vielle kunnen al deze verschillende vormen van bescherming samen leiden tot een efficiënt flexizekerheidsbeleid met als mogelijk doel aan elk individu, in een veranderende gezins- en beroepscontext, een "*projecthorizon*" te garanderen die hem effectief en op elk moment in staat stelt in nieuwe projecten van korte of lange duur te stappen, of het nu gaat om gezinsplannen, de aankoop van een woning, een beroepsscholing overwegen of zelfs spelen met de gedachte naar het buitenland te trekken enz.

De aldus omschreven nieuwe vormen van bescherming van de flexizekerheid impliceren dat de domeinen waarop de zekerheid inwerkt grondig worden herzien. Uit een vergelijkende analyse van de socialezekerheidsstelsels blijkt dat verschillende van deze garanties nu al door de sociale bescherming van sommige landen ten laste worden genomen. Deze domeinen worden verzekerd, terwijl ze a priori niet passen binnen de klassieke definities van de sociale zekerheid. Aldus vinden we in bepaalde Scandinavische landen sociale verzekeringen voor ouders of steunmaatregelen voor huisvesting, die niet thuishoren in de opvatting van de continentale socialezekerheidsstelsels.

Volgens mw. Vielle vergt de verzoening van flexibiliteit met zekerheid absoluut de tenuitvoerlegging van een "*geïntegreerde*" strategie die van toepassing is op alle domeinen van het economische en sociale leven die een impact kunnen hebben op de trajecten van de mensen. Bijgevolg moeten deze domeinen duidelijk worden omschreven, rekening houdend met de fundamentele materiële en competentiebehoeften van de Europese burgers.

Doorgaans is het instrument voor de uitvoering van de sociale zekerheid de mutualisering van de risico's en eventualiteiten die als sociaal "legitiem" worden beschouwd. In de feiten kan men door gebruik te maken van dit instrument twee middelen fundamenteel herverdelen: *geld en tijd* (door de afbakening van de perioden tijdens dewelke uitkeringen worden betaald). Volgens spreekster zou een dergelijk instrument nuttigerwijze kunnen worden uitgebreid tot andere eventualiteiten, bv. levenslang leren. Mw. Vielle stelt bv. voor levenslang leren te mutualiseren, aangezien duidelijk is gebleken dat een tekort aan individuele opleiding een eventualiteit is die weegt op de participatie aan de arbeidsmarkt. Met behulp van de vergelijkende analyse kan het inzicht groeien dat sommige functies, die worden verzekerd door de klassieke instrumenten van de sociale zekerheid in een land, elders bv. van toepassing zijn via andere vormen van bv. overheidsuitkeringen.

EEN PLEIDOOI VOOR DE ONTWIKKELING VAN DIENSTEN VAN ALGEMEEN BELANG

Teneinde zich beter te kunnen aanpassen aan de maatschappelijke veranderingen zou de sociale bescherming ook een beroep kunnen doen op andere instrumenten, waaronder de diensten van algemeen belang of de fiscaliteit. In een aantal domeinen, bv. de gezondheid, het onderwijs, het vervoer, de informatie- en communicatietechnologie of ook de huisvesting, zou kunnen blijken dat de ontwikkeling of de consolidatie van toegankelijke en kwaliteitsvolle diensten van algemeen belang de betaling van individuele uitkeringen op een gunstige wijze vervangt. Net als de mutualisering van de risico's maakt de ontwikkeling van diensten van algemeen belang het voorwerp uit van een beleid tot regulering en collectieve structurering van tijd en ruimte, wat in een flexibele maatschappij paradoxaal genoeg van fundamenteel belang is. De ontwikkeling van deze structuren heeft ook het voordeel dat het verstreken van de betrokken diensten niet opnieuw wordt gekoppeld aan het statuut en de kwaliteit van de werknemer. Ze zorgt niettemin voor een hoge voorspelbaarheid en homogeniteit van de dienstregeling van opvang- of schoolstructuren, van het vervoer of van andere openbare diensten die de verschillende actoren mee ondersteunen bij de omkadering van de effectieve flexibiliteit van de arbeidsmarkt. Deze factoren zijn onontbeerlijk voor de gezinnen die het beroepsleven en het privéleven met elkaar moeten verenigen.

Volgens spreekster weerspiegelt de keuze van solidariteitsinstrumenten (bv. de voorkeur die in sommige gevallen wordt gegeven aan de mutualisering van de risico's en in andere gevallen aan de diensten van algemeen belang) altijd een sociaal compromis over de respectieve verantwoordelijkheden van de Staat, de werkgevers, de werknemers en de burgers. Zij kijkt ook uit naar nieuwe vormen van regulering, meer bepaald wat tijd en ruimte en het in aanmerking nemen van de nieuwe bijzondere gezinskenmerken betreft.

NIEUWE PLAATSEN/GRONDGEBIEDEN VAN SOCIALE ONDERHANDELINGEN EN ACTOREN VAN DE ZEKERHEID

Vanuit dit oogpunt worden de traditionele actoren van de "zekerheid" uitgenodigd om deel te nemen aan brede onderhandelingen over de doelstellingen en de instrumenten van de solidariteit. Volgens mw. Vielle moet worden onderhandeld over hetgeen deel moet uitmaken van een collectief beschermingskader op basis van brede en homogene solidariteit, dat voldoet aan de fundamentele behoeften van alle mensen, maar ook een antwoord biedt op de economische uitdagingen van de globalisering. In het kader van een ambitieuze benadering van de "zekerheid" moet hiertoe worden onderhandeld over een nieuw sociaal pact en moeten alle actoren die betrokken zijn bij het flexizekerheidsbeleid hieraan participeren. Dit zijn de absolute voorwaarden om deze ontwikkeling tot een goed einde te brengen.

Deze ontwikkeling naar een zekerheid die wordt uitgebreid tot andere gebieden dan de sociale zekerheid in strikte betekenis en die tot doel heeft de mensen in hun trajecten op het werk en daarbuiten te begeleiden, vergt de medewerking van nieuwe sociale actoren, naast de traditionele sociale gesprekspartners en de overheid. Volgens mw. Vielle blijven de klassieke plaatsen en instrumenten van sociale regulering nog altijd zeer relevant. Aangezien men echter flexibele en soepele beroepstrajecten wenst aan te moedigen, worden deze plaatsen en instrumenten uitgebreid met nieuwe vormen van onderhandelingen en nieuwe actoren die over enige expertise ter zake beschikken. Naar gelang van de behandelde materies en van de diversiteit van de betrokken actoren blijkt bovendien het grondgebied, met zijn verschillende echelons – van het Europese tot het lokale niveau – de plaats bij uitstek te zijn om de zekerheid te formuleren en ten uitvoer te leggen. De traditionele sociale gesprekspartners (op sector-, bedrijfstak- en ondernemingsniveau) moeten zich organiseren om in deze nieuwe context te kunnen onderhandelen.

➔ BOEKHOUDREGELING

Boekhouding in eer hersteld

Tijdens haar vergadering van 21 maart heeft de subcommissie Boekhoudregeling van de raad een hoorzitting gehouden met de heer Jean-Pierre Maes, interimvoorzitter van de Commissie voor Boekhoudkundige Normen en vertegenwoordiger van België in het Regelgevend comité voor financiële verslaglegging (ARC) bij de Europese Commissie, in het kader van de tenuitvoerlegging van de verordening over de IAS/IFRS.

Tijdens deze hoorzitting heeft de heer MAES gewezen op de vrij verrassende ontwikkelingen m.b.t. de mededeling van de Europese Commissie over een vereenvoudiging van het ondernemingsklimaat op het gebied van vennootschapsrecht, financiële verslaggeving en controle van jaarrekeningen.

We herinneren eraan dat, in de algemene context van "Betere regelgeving", de Europese Commissie besloot het regelgevingsklimaat voor de Europese ondernemingen, in samenwerking met het Europees Parlement en de lidstaten, te vereenvoudigen. De in deze mededeling aangekondigde doelstelling bestond erin ervoor te zorgen dat de communautaire wetgeving inzake het vennootschapsrecht, de financiële verslaggeving en de controle van de jaarrekeningen tegemoet kwam aan de bestaande behoeften van de Europese ondernemingen en hen in staat stelde concurrentieler en succesvoller te zijn in een hoogst competitieve internationale context.

De Commissie had deze mededeling laten voorafgaan door een vragenlijst over hetzelfde onderwerp, waarover de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven op 30 januari 2007 een eensluidend advies uitbracht (CRB 2007-129DEF). Verdere raadplegingen mondden op hun beurt uit in het unanieme advies van 3 oktober 2007.

HET OORSPRONKELIJKE VOORSTEL...

Welke concrete boekhoudmaatregelen stelde de Commissie in haar mededeling voor ?

De eerste maatregel betrof de invoering van een nieuwe categorie van ondernemingen (micro-entiteiten) met drempels van minder dan tien werknemers, een balanstotaal van minder dan 500.000 euro of een omzet van minder dan een miljoen euro. Deze ondernemingen konden volgens de Commissie worden vrijgesteld van de toepassing van de jaarrekeningenrichtlijnen en het zou aan de lidstaten worden overgelaten om de voorschriften vast te stellen die deze entiteiten in acht moesten nemen. Volgens de NBB vormden deze micro-entiteiten minstens 75% van de ondernemingen die hun jaarrekeningen volgens het verkorte schema neerleggen.

De tweede maatregel had betrekking op de verlenging van de overgangperiode bij het in aanmerking nemen van de overschrijding van de drempels. De mededeling stelde voor dat de duur van de drempeloverschrijding die leidde tot de overgang naar een hogere categorie en tot de daarmee gepaard gaande uitbreiding van de verplichtingen inzake financiële verslaggeving en controle, werd vastgesteld op 5 jaar en dat, in omgekeerde zin, het feit dat een vennootschap de drempels niet langer overschreed, reeds na één jaar leidde tot de overgang van die onderneming naar een lagere categorie.

De mededeling voorzag ook in de volledige vrijstelling van de openbaarmakingsplicht voor de kleine entiteiten. Volgens het beste scenario dat door de NBB werd ontwikkeld, zou deze maatregel tot gevolg hebben dat 94% van de ondernemingen die nu hun jaarrekeningen bij de Balanscentrale

neerleggen, deze formaliteit niet meer moesten vervullen. Volgens het meest beperkende scenario zouden nog slechts 1905 ondernemingen verplicht zijn hun jaarrekeningen neer te leggen.

Voorts werd voor bepaalde middelgrote entiteiten de mogelijkheid gecreëerd gebruik te maken van de vrijstellingen voor kleine entiteiten. Ter herinnering: deze categorie van ondernemingen (omzet van 35 miljoen euro, balanstotaal van 17,5 miljoen euro en 250 werknemers – volgens de cijfers die worden vermeld in de herziening van de vierde richtlijn in 2006) bestaat niet in het Belgische recht.

Bovendien opteerde de Europese Commissie voor een risicogeoriënteerde benadering en stelde ze derhalve voor dat de ondernemingen waarvan de bestuurders ook de eigenaars zijn of de nv's, de commanditaire vennootschappen op aandelen of ook de bvba's die behoren tot de categorie van de middelgrote ondernemingen werden vrijgesteld van de aanwijzing van een wettelijke auditor van de jaarrekening, van de opstelling van een jaarverslag en van het gebruik van het volledige jaarrekeningschema.

Ten slotte werden een aantal maatregelen voorgesteld voor alle vennootschappen: vrijstelling van de verplichting om in de consolidatie de dochterondernemingen op te nemen die van te verwaarlozen betekenis zijn; afschaffing van de verplichting tot boeking van uitgestelde belastingen; afschaffing van de verplichting om bepaalde informatie te verstrekken, waaronder de oprichtingskosten en de uitsplitsing van de omzet.

Deze mededeling van de Europese Commissie heeft veel opschudding veroorzaakt. In België werden tal van negatieve adviezen gepubliceerd, waaronder deze van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, die in het bijzonder werden opgemerkt, maar ook van andere instanties, zoals de Commissie voor Boekhoudkundige Normen, de Boekhoudinstituten, de Nationale Bank van België, de Commissie voor het Bank-, Financie- en Assurantiewezen of nog de Hoge Raad voor de Economische Beroepen. In al deze adviezen werd onderstreept dat de boekhouding nuttig is en niet met een administratieve last mag worden verward.

... EN WAT ERVAN OVERBLIJFT

Tijdens de jongste vergadering van het ARC van 10 maart heeft zijn voorzitter, de heer HOOIJER, die tevens diensthoofd Boekhouding van het directoraat-generaal Interne Markt is, melding gemaakt van de doelstellingen van de Europese Commissie inzake administratieve vereenvoudiging wat de financiële verslaggeving betreft (zie Memo/08/152). Tot grote verbazing van de verschillende delegaties werden deze doelstellingen grondig herzien, zonder te begrijpen waarom, aangezien de standpunten van de raad, noch de resultaten van de door de Commissie gevoerde publieke enquête een zo spectaculaire ommekeer lieten vermoeden. De enige voorstellen die inzake boekhouding zijn overgebleven, werden als snelle actiemiddelen gepubliceerd om de administratieve lasten te beperken; het gaat om: de afschaffing van de expliciete vermelding van de oprichtingskosten in de toelichtingen bij de jaarrekening en, meer in het bijzonder voor de kmo's, de verplichte uitsplitsing van de omzet naar activiteitscategorie en geografische markt (een maatregel die niet van toepassing is in België). Ten slotte worden kleine wijzigingen aangebracht aan de consolidatieverplichtingen voor de dochterondernemingen van weinig belang. Het spreekt voor zich dat deze voorstellen hevige kritiek van de Duitse en Britse vertegenwoordigers hebben gekregen.

Het Europees Parlement zou deze maatregelen in de eerste helft van 2008 moeten bevestigen.

➔ DUURZAME ONTWIKKELING

Op 10 januari 2008 organiseerde het Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling (VODO)¹ samen met een aantal Vlaamse en Nederlandse organisaties² aan de universiteit van Tilburg in Nederland de conferentie "Een comfortabele waarheid. Groei naar een duurzame en solidaire economie" waarop het secretariaat van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven werd uitgenodigd. Deze conferentie had drie doelen. Een, de politici de boodschap meegeven dat economische groei als ultieme doelstelling van het economische beleid een doodlopende weg is. Twee, debatteren over de schaduwzijden van economische groei als ultieme drijfveer voor een gezond maatschappelijk en economisch beleid. Drie, zoeken naar en pleiten voor maatregelen die nodig zijn om de transitie te kunnen maken naar een economisch systeem dat duurzaamheid, welzijn en geluk nastreeft. In dit artikel maken we een beknopte samenvatting van deze conferentie die werd voorafgegaan door petitie's die in Nederland (op 29 augustus 2006) en in Vlaanderen (op 23 april 2007) aan het parlement werden overhandigd met het verzoek tot het hanteren van een indicator naast het bruto binnenlands product (bbp³) om de maatschappelijke welvaart te meten⁴.

TIJD VOOR EEN NIEUWE "NEW DEAL"?

De Amerikaanse politiek-econoom Susan George, medeoprichtster van Attac en fellow aan het Amsterdamse Trans National Institute (TNI), verzorgde de inleiding van de conferentie. Ze benadrukte de ernst van de huidige ecologische crisis en wees op de noodzaak van snelle en ingrijpende maatregelen om hieraan het hoofd te bieden. Kleine ingrepen (bv. spaarlampen en zuiniger auto's) zijn volgens haar belangrijk, maar niet langer voldoende om het tij te keren en dus de planeet Aarde te redden.

De enige oplossing voor de huidige ecologische crisis ziet George in de conversie in een ecologische economie, conversie die ze vergeleek met een oorlogseconomie ("a war economy")⁵. En om die acute conversie succesvol uit te voeren, is er volgens haar nood aan ten minste twee dingen. Ten eerste, een "nieuwe New Deal"⁶, t.t.z. een keynesiaans investeringsplan om de mondiale economische verhoudingen duurzaam en rechtvaardig te maken. Ten tweede, een zeer brede coalitie van partijen (regeringen, bedrijven, vakbonden, burgers,...) om dit plan te realiseren.

George is van oordeel dat de regeringen overal ter wereld drie taken te vervullen hebben. Ten eerste, handelen als in een oorlogssituatie door drastische maatregelen in te voeren die de burgers verplichten hun consumptie van bv. vlees en energie te beperken. Ten tweede, de rijke topklaag van de bevolking zwaar belasten en dat belastinggeld gebruiken voor investeringen in duurzame productie- en leefmethoden. Ten derde, de burgers mobiliseren voor een duurzame economie. Volgens George is nu een "nieuw groot verhaal" voor de massa noodzakelijk over duurzame economische groei opdat die de politiek in actie zet. Europa moet daarbij het voortouw nemen, zegt ze, want uit de Verenigde Staten zal dat verhaal niet komen.

¹ VODO (<http://www.vodo.be>) is een samenwerkingsverband tussen een twintigtal ngo's afkomstig uit de Noord/Zuid-beweging, de milieu- en de vredesbeweging en sociaal-culturele sectoren. De belangrijkste opdracht van VODO bestaat erin het maatschappelijke debat over duurzame ontwikkeling te stimuleren en hier een kritische en progressieve invulling aan te geven.

² Het betreft de volgende organisaties: PALA.be; Voor de Verandering-Alternatieven voor het neoliberalisme; eerlijk delen-eerlijk meten; ATTAC-Nederland; Solidariteitsfonds XminY; INsNet; Stichting OIKOS; De Kleine Aarde.

³ Het bbp van een land of van een regio is de marktwaarde van alle goederen en diensten die in een jaar tijd worden geproduceerd.

⁴ U kunt de twee petitieteksten raadplegen en downloaden van de website http://www.economischegroei.net/index.php?topic=teksten&style_id=0

⁵ De term "war economy" moet hier worden verstaan als "een door de overheid gestuurde snelle omschakeling naar een nieuwe realiteit".

⁶ Ter herinnering: na de beurscrash van 1929 stelde John Maynard Keynes voor een anticyclisch beleid te voeren (lees: de overheidsinvesteringen fors op te krikken) om de slinkende economie weer op gang te krijgen. Deze voorstellen leidden in de Verenigde Staten tot de "New Deal".

ALTERNATIEVE INDICATOREN VOOR HET BBP : WAAROVER GAAT HET ?

In het huidige economische beleid wordt verondersteld dat economische groei noodzakelijk is, wil een samenleving er niet op achteruitgaan. Economische groei wordt daarbij gemeten met de indicator bruto binnenlands product (bbp) en daarvan afgeleide indicatoren. Binnen de academische wereld wordt de volledigheid en juistheid van het bbp als welvaartsindicator steeds meer ter discussie gesteld omdat het een aantal tekortkomingen vertoont zoals : zwijgen over bestaande sociale ongelijkheden ; geen rekening houden met schade en vernielingen die de economische groei veroorzaakt (bv. wegongevallen die medische zorgen en autoherstellingen vereisen, verregaande milieudegradatie) ; geen rekening houden met bijdragen die essentieel zijn voor het welzijn (bv. vrije tijd, vrijwilligerswerk en onbetaald huishoudelijk werk). Bewijs hiervan is de gestaag groeiende wetenschappelijke literatuur die correcties van het bbp en alternatieve indicatoren voor het bbp bepleit.

Grosso modo kan men stellen dat er drie categorieën alternatieve indicatoren voor het bbp bestaan. Een eerste categorie zijn de complementaire welvaartsindicatoren die zijn bedoeld als aanvulling op het bbp (bv. de ecologische voetafdruk⁷ en de Human Development Index⁸). Een tweede categorie zijn de correctieve indicatoren welke via verschillende wegen correcties aanbrengen aan het bbp (bv. de Genuine Progress Indicator⁹ en de Index voor Duurzame Economische Welvaart ISEW¹⁰). Een derde categorie zijn de transformerende indicatoren welke in plaats van geldwaarden (bv. het bbp) mens- en natuurwaarden hanteren als centrale variabelen voor het meten van de maatschappelijke welvaart (bv. Macro-Economische Verkenning MEV +¹¹).

In Nederland zijn de vier Nederlandse planbureaus¹² en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in opdracht van het kabinet op dit moment bezig met het ontwikkelen van een monitor voor duurzaamheid. De duurzaamheidsmonitor zou eind dit jaar voor het eerst gepubliceerd worden en zou bestaan uit een set van 16 kernindicatoren die de ontwikkelingen op verschillende gebieden (economisch, sociaal, natuurlijk en menselijk kapitaal) moet beschrijven en het liefst ook de onderlinge relaties in kaart brengen. De jaarlijkse publicatie van de duurzaamheidsmonitor zou aantonen hoe Nederland er jaar na jaar voor staat op het vlak van duurzaamheid en welvaart.

⁷ De ecologische afdruk meet de ruimte die een individu of een bevolking (stad, land) nodig heeft om zijn verbruikspatroon of zijn levenswijze in stand te houden.

⁸ De Human Development Index is het gemiddelde van drie indicatoren : het bbp per inwoner ; de levensverwachting bij de geboorte ; het opleidingsniveau.

⁹ De Genuine Progress Indicator voegt bij het gezinsverbruik verschillende bijdragen tot de "echte" rijkdom en het welzijn (zoals vrijwilligerswerk en huisarbeid). Vervolgens wordt een aftrek toegepast voor de geschatte waarde van de "verloren rijkdom", enerzijds van natuurlijke aard (aantasting van de ozonlaag, andere milieuschade, vernietiging van niet-vervangbare natuurlijke rijkdommen) en anderzijds, van sociale aard (sociale kost van de werkloosheid, criminaliteit, verkeersongevallen, verhoging van de ongelijkheid).

¹⁰ Voor de berekening van de ISEW wordt uitgegaan van de totale consumptie-uitgaven. Vervolgens wordt dit bedrag in verschillende stappen aangepast om onder meer de effecten van milieuvervuiling, het gebruik van uitputbare natuurlijke hulpbronnen, de nadelige effecten van een ongelijke inkomensverdeling en de waarde van niet-betaalde huishoudelijke arbeid in rekening te brengen.

¹¹ MEV + beschrijft het algemeen welzijn, en meer bepaald, de sociale en ecologische component ervan. De sociale component omvat drie deelgebieden: primo, klassieke levensomstandigheden waaronder gezondheid, voeding, onderwijs, huisvesting, kleding, recreatie, sociale zekerheid, werkgelegenheid en inkomen (hiervoor zijn indicatoren beschikbaar); secundo, omstandigheden als koestering, zorg, geborgenheid en tevredenheid (hiervoor zijn nog nauwelijks indicatoren beschikbaar); tertio, burgerlijke en culturele mensenrechten en de mate van democratie (hiervoor zijn indicatoren beschikbaar). De ecologische component omvat twee deelgebieden: ten eerste, voorraadcategorieën als water, lucht, grond, energie en biodiversiteit; ten tweede, milieuschadecategorieën als klimaatverandering, verzuring, ozon op leefniveau, fijn stof, bodemverontreiniging en geluidshinder.

¹² Het betreft het Centraal Planbureau (CPB), het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), het Milieu- en Natuur Planbureau (MNP) en het Ruimtelijk Planbureau (RPB).

In Frankrijk heeft president Sarkozy te kennen gegeven dat hij er werk van wil maken om de maatschappelijke welvaart breder te bepalen dan alleen via de berekening van het bbp. In de week van 11 januari 2008 maakte Sarkozy bekend dat hij economen en Nobelprijswinnaars Amartya Sen (India) en Stiglitz (Amerika) heeft gevraagd hiervoor een model te ontwerpen.

NUT EN NOODZAAK VAN ALTERNATIEVE INDICATOREN VOOR HET BBP

Tussen de aanwezige economen is er algemene consensus over het feit dat het bbp als welvaartsindicator tekortschiet en dat er bijgevolg alternatieve indicatoren voor het bbp moeten worden ontwikkeld om de evolutie van de maatschappelijke welvaart te meten.

De heren van de Ven (Centraal Bureau voor de Statistiek in Nederland), Paredis (Centrum Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent in België) en Slotwijk (Centraal Planbureau in Nederland) zijn van oordeel dat alternatieve indicatoren voor het bbp waardevol zijn omdat ze een beter inzicht kunnen geven in de tekortkomingen van de groei-economie en een belangrijke informatieve en educatieve functie vervullen. Deze alternatieve indicatoren zijn in hun ogen waardeloos indien ze niet gebruikt worden door het beleid en indien ze geen breed maatschappelijk draagvlak hebben.

Volgens Peter van de Ven is er nood aan een breed maatschappelijk debat om afwegingen te maken tussen de verschillende indicatoren en om andere indicatoren dan het bbp aan belang te laten winnen. Hij is van mening dat alternatieve indicatoren voor het bbp voornamelijk illustratief zijn en een belangrijke signaalfunctie hebben. Deze indicatoren kunnen in zijn ogen nog niet in de officiële statistieken worden ingebracht omdat ze te veel onzekerheden bevatten, gebaseerd zijn op aannames, normatieve elementen enzovoort.

Erik Paredis vindt dat men niet te veel belang mag hechten aan alternatieve indicatoren voor het bbp. Volgens hem is het naïef te denken dat nieuwe indicatoren automatisch het beleid zullen veranderen: het is niet omdat je iets anders meet, dat je het ook anders gaat doen. Elk beleid, zegt hij, bestaat in het voortdurend afwegen van belangen en het smeden van coalities en dus zal de focus altijd liggen op indicatoren die passen binnen de respectieve belangen. Nieuwe indicatoren kunnen volgens de heer Paredis enkel een kans krijgen om invloed uit te oefenen op het beleid indien ze op het publieke forum worden gebracht. Aangezien het in de huidige context weinig waarschijnlijk is dat nieuwe indicatoren op het politieke niveau bediscussieerd zullen worden, moeten maatschappelijke organisaties (waaronder adviesorganen) dit volgens hem op regelmatige basis zelf doen.

De vraag of er toegewerkt zou moeten worden naar een geaggregeerde alternatieve indicator voor het bbp of een set van alternatieve indicatoren voor het bbp bleef onbeantwoord. Wel werd onderstreept dat aggregeren gelijk is aan abstraheren en dus informatieverlies en dat dit een weging vereist, wat geen taak is voor statistici, maar voor politici.

HET BBP VERVANGEN OF AANVULLEN ?

Over de vraag of het bbp vervangen of aangevuld moet worden, liepen de meningen van de aanwezige economen uiteen.

Jeroen van den Bergh (Universitat Autònoma de Barcelona, Vrije Universiteit - Amsterdam) vindt dat het bbp moet worden vervangen. Volgens hem is de eliminatie van het bbp uit de verzameling van macro-economische indicatoren rationeel en mogelijk. Door deze eliminatie te bepleiten, kan volgens hem de weg worden vrijgemaakt voor een economisch beleid dat meer gericht is op welzijn en niet op de aanname dat bbp-groei nodig en voldoende is voor welzijn.

Arnold Heertje (emeritus van de Universiteit van Amsterdam) daarentegen vindt dat het bbp best mag blijven en dus niet moet worden vervangen op voorwaarde dat eerlijk verteld wordt dat deze indicator maar een deel van de maatschappelijke welvaart meet.

Bob Goudzwaard (UvA) herinnert eraan dat het bbp slechts meet wat we maken en niet wat we daarvoor opgeven (bv. het beslag op het milieu bij het aanleggen van een nieuwe weg) en waarschuwt ervoor dat dit op langere termijn de ontwikkeling naar een duurzame economie kan ondergraven.

ZO VEEL MOGELIJK ECONOMISCHE GROEI

De aanwezige economen zijn het erover eens dat het bbp het huidige economische beleid te veel stuurt. Ze betreuren dat dit beleid nog steeds uitgaat van de opvatting dat de volgens het bbp gemeten economische groei zo hoog mogelijk moet zijn. Ze stellen met spijt vast dat er tot op heden een taboe bestaat over het in twijfel trekken van het nut en de noodzaak van een verdergaande materiële economische groei in vooral de rijkste landen. "Groei moet" is de heersende gedachtegang die als een tunnelvisie¹³ wordt aangemerkt en die volgens hen als achterhaald moet worden beschouwd. Het gaat erom wat voor soort groei we willen (bv. groeien op sociaal gebied), zeggen ze, niet wel of geen groei. Momenteel is de heersende idee wat betreft duurzaamheid, zoveel mogelijk economische groei en daarbij wat duurzaamheid. Maar dat is volgens hen de verkeerde focus, m.a.w. zou in hun ogen andersom moeten zijn. We zouden moeten bekijken hoe een duurzame situatie behouden kan blijven en dan pas zien hoeveel economische groei daarbij mogelijk is

De aanwezige economen zijn allen van mening dat de conversie naar een duurzame en solidaire economie een zaak van de hele samenleving is. Ze benadrukken dat de maatregelen die idealiter genomen zouden moeten worden om tot een duurzame en solidaire economie te komen, bestaan en gekend zijn, maar betreuren ten eerste dat de politieke wil en/of macht om deze maatregelen in te voeren, ontbreekt.

Ze vragen zich af of de burgers bereid zullen zijn de huidige productiegroei op te geven ten bate van de leefomstandigheden van de toekomstige generaties. Volgens Bob Goudzwaard zal het adagium zijn dat we harder moeten groeien om meer aan het milieu te kunnen doen, maar het is juist met meer groei dat je de milieuproblemen verergert.

¹³ Het betreft de visie dat groei verwezenlijkt moet zijn voordat we aan andere doelstellingen toekomen.

STANDPUNT VAN POLITICI

De aanwezige politici¹⁴ vinden dat ze in het algemeen voldoende gegevens ontvangen om inzake vragen van duurzaamheid en solidariteit tot goede politieke afwegingen te komen, maar geven aan dat indicatoren zeker kunnen helpen om de koers naar een duurzamere samenleving scherper af te bakenen. Ze beamen unaniem dat het eenzijdig streven naar een verhoging van het bpp niet het ultieme doel van het economische beleid kan en mag zijn.

De aanwezige politici zijn zich bewust van de ernst van de hedendaagse sociale en ecologische problemen en onderstrepen de nood aan een effectief milieubeleid vanuit een doorleefde urgentie en met oog voor solidariteit tussen arm en rijk.

Ze erkennen dat er voor de overheid een belangrijke rol is weggelegd en vinden dat er dringend drastische maatregelen moeten worden genomen om de huidige economische groei om te vormen tot een duurzame en solidaire groei, maar stellen zelf geen concrete beleidsmaatregelen voor. Volgens hen kunnen het politieke akkoord dat op de klimaatconferentie te Bali (3-14 december 2007) is gesloten (het Bali Action Plan) en de wetgevende voorstellen van de Europese Commissie dd. 23 januari 2008 (het klimaat-en energiepakket), een sleutel zijn tot een duurzame en solidaire economie.

Al bleven voorstellen voor concrete beleidsmaatregelen uit, toch was het opvallend dat de aanwezige politici verklaarden dat het toegroeien van de huidige economie naar een duurzamere en solidaire economie mag prevaleren op het behoud of de groei van het bestaande nationaal inkomen, m.a.w. dat de noodzakelijke conversiemaatregelen ten koste mogen gaan van het nationaal inkomen.

STANDPUNT VAN WERKNEMERS

Binnen de vakbond is de discussie over de groei-problematiek heel actueel, maar ook heel moeilijk omdat er veelal een stemming tegen inleveren heerst en omdat deze problematiek door het proces van mondialisering van de economie steeds moeilijker op nationaal niveau kan worden beschouwd. Aan werknemerszijde is men wat betreft economische groei van oordeel dat een duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tussen kwalitatieve en kwantitatieve groei.

De vakbondsvertegenwoordigers vinden dat er meer aandacht moet worden besteed aan de positieve effecten van minder economische groei (bv. duurzaamheid, een verbetering van het welzijn, een prettiger leefomgeving en betere arbeidsomstandigheden), maar zijn zich ervan bewust dat deze effecten niet of niet gemakkelijk in cijfers uit te drukken zijn. Volgens hen is het belangrijk het bpp te nuanceren en nut en noodzaak van economische groei te bediscussiëren. Zij zijn het erover eens dat het begrip economische groei, en meer in het bijzonder de indicator bpp, aan herijking toe is omdat er anders aan de bevolking verkeerde beleidssignalen (dreigen te) worden gegeven.

Aan vakbondszijde betreurt men dat de discussie blijft hangen bij het goed of slecht bevinden van de huidige indicator (bpp) en of deze vervangen of aangevuld moet worden of in de huidige vorm in stand kan worden gehouden. Om de transitie te kunnen maken naar een duurzame en solidaire

¹⁴ Het betreft twee parlementsleden, m.n. Femke Halsema, fractievoorzitter van GroenLinks en Diederik Samsom van de PvdA.

economie en de samenleving als geheel mee te nemen in de nieuwe gewenste ontwikkeling, zijn volgens de vakbonden krachtige organisaties zoals representatieve werknemers- en werkgeversorganisaties nodig die er voor kunnen zorgen dat deze transitie vloeiend verloopt.

De werknemersvertegenwoordigers stellen met tevredenheid vast dat het tot iedereen is doorgedrongen dat het hoog tijd is iets aan de ecologische toestand van onze planeet te doen, maar betreuren dat we tot op heden niet veel verder komen dan het benoemen van de ecologische problemen en het zoeken naar een consensus om deze op dezelfde manier naar waarde te schatten.

Goede arbeidsvoorwaarden kunnen volgens hen niet worden gegarandeerd als de ecologische toestand van het werkgebied deze arbeidsvoorwaarden onmogelijk maakt. In hun ogen is een fundamentele discussie nodig over hoe goede arbeidsvoorwaarden ook milieutechnisch en ecologisch gegarandeerd kunnen worden.

Ten slotte wijzen de vakbonden erop dat ze er zorg voor dragen dat de belangen die ze behartigen zo min mogelijk in strijd zijn met het duurzaamheidsstreven.

STANDPUNT VAN WERKGEVERS

Volgens de werkgeversvertegenwoordigers is het te simplistisch te veronderstellen dat er meer geluk en welzijn zal zijn wanneer er minder hard naar economische welvaart wordt gestreefd. In hun ogen is het net dankzij ons productief economisch systeem dat steeds meer mensen in de mogelijkheid verkeren om de afruil "minder welvaart voor meer welzijn" te maken.

Aan werkgeverszijde is men van oordeel dat het onverstandig zou zijn het huidige systeem van economische vooruitgang en groei zomaar los te laten. De zgn. "economie van het genoeg" zou in hun ogen geen lang leven beschoren zijn. Men kan de welvaart niet vasthouden zonder ernaar te streven ze verder te laten groeien, zeggen ze. Of die welvaart dan nog effectief groeit, is een ander verhaal maar het streven naar verbetering kan en mag men niet stuiten. Minder bedrijven en ondernemerschap betekent volgens de werkgeversvertegenwoordigers niet automatisch dat er meer middelen vrijkomen voor welzijn of geluk, integendeel.

Aan werkgeverszijde is men zich ervan bewust dat de hedendaagse sociale en ecologische problemen (groeiende ongelijkheid van inkomens op wereldniveau, het broeikas-effect, versnelde afname van de biodiversiteit, de opwarming van de aarde,...) zo ernstig zijn dat ze dringend ingrijpende veranderingen in de economie vereisen, maar betwijfelt men of dit met een sociaal contract zal lukken.

De werkgeversvertegenwoordigers willen meewerken aan de transformatie van de economie tot een duurzame en solidaire economie op voorwaarde dat daartoe eerst een goed uitgekend plan wordt opgesteld. Ze achten zichzelf, en de sociale partners in het algemeen, niet bij machte om zo een plan op te stellen, laat staan door te drukken. De sociale partners kunnen volgens hen wel een belangrijke rol spelen in het begrijpelijk en aanvaardbaar maken van harde maar noodzakelijke maatregelen en ingrepen die niet alleen de welvaart, maar ook het welzijn van de bevolking veilig moeten stellen.

Technologische ontwikkelingen, gedragsverandering en groene fiscaliteit zijn volgens de vertegenwoordigers van de werkgevers voorbeelden van stappen in de goede richting. Wel zijn ze van mening dat veranderingen alleen maar slagen als ze over de hele linie worden ingevoerd, m.a.w. als er een level playing field is, want anders benadelen zij die een voortrekkersrol spelen zichzelf.

Michèle Pans
(mipa@ccecrb.fgov.be)

VERKLARING VAN TILBURG

In maart 2008 stelden de organisatoren van de conferentie "Een comfortabele waarheid. Groei naar een duurzame en solidaire economie" de Verklaring van Tilburg op waarin ze oproepen tot een radicale omslag van onze economieën, een omslag die op betrekkelijk korte termijn diep zal ingrijpen in de omvang van en de wijze waarop wij produceren, handel drijven, geld creëren en consumeren¹.

In de Verklaring van Tilburg staan zes speerpunten centraal.

Een sociaal-cultureel speerpunt: de bevolking dient er via de media, de politiek en het onderwijs op te worden voorbereid dat de tijd van onafgebroken groei van de materiële consumptie en van het alsmaar uitdijen van de fysieke investeringen voorbij is.

Een structureel speerpunt : voor de noodzakelijke matiging van het materiële verbruik door bedrijven en gezinnen, zullen beperkingen van de personen-en bedrijfsinkomens onontbeerlijk zijn. De hierdoor ontstane financiële ruimte zou primair aangewend moeten worden voor: a) de versterking van investeringen in milieubehoud en in besparingen van menselijke en natuurlijke hulpbronnen ; b) de mondiale herverdeling van de welvaart ; c) het afbouwen van investeringen en consumptie- en productiepatronen die niet duurzaam zijn. Tegelijkertijd zal ruimte ontstaan voor meer vrije tijd en voor meer werkgelegenheid gericht op het ontwikkelen en in stand houden van duurzame en solidaire productie en consumptie, op zorg en op culturele ontplooiing.

Een institutioneel speerpunt: er is nood aan een op duurzaamheid en solidariteit gericht orgaan van permanent overleg tussen de belangrijkste maatschappelijke actoren dat de omvorming van de economie begeleidt en zo nodig ook zelf ter hand neemt

Een inkomensmatigend speerpunt: het is wenselijk via overleg, en zo nodig regulering, te streven naar een maximering van het netto inkomen.

Een fiscaal speerpunt: het belastingsysteem dient te worden omgevormd zodat arbeid, duurzame energievormen en milieubesparingen minder wordt belast, en mens- en milieubelastende en energieverslindende vormen van productie en consumptie sterker worden belast. Deze belastinghervorming zou de maatschappij stimuleren meer te investeren in mensvriendelijke en milieuefficiënte technologie wat extra banen kan opleveren.

Een productnormerend speerpunt: de overheden zouden alomvattende productnormen moeten ontwikkelen waarbij aandacht wordt besteed aan gezondheidsaspecten en aan het

¹ De Verklaring van Tilburg zal de basis vormen voor de slotverklaring van de "Conference on Economic De-Growth for Ecological Sustainability and Social Equity" die de European Society for Ecological Economics (ESEE) 1 op 18 en 19 april 2008 organiseert in Parijs. (<http://events.it-sudparis.eu/degrowthconference/index.php>)

In het kader van zijn samenwerking met de gecoöpteerde leden van de raad heeft het secretariaat van de CRB van gedachten gewisseld met Isabelle Cassiers, docente bij de faculteit Economische wetenschappen van de UCL en gekwalificeerd onderzoekster van het Fonds National de la Recherche Scientifique. De twee belangrijkste onderzoeksterreinen van prof. Cassiers zijn de hedendaagse economische geschiedenis en de economische indicatoren, die van welzijn en van duurzame ontwikkeling. Sinds september 2006 staat ze tevens aan het hoofd van een interdisciplinair onderzoeksseminarie rond het thema *Redefining Prosperity*.

Secretariaat van de CRB: de verzorgingsstaat, die na de Tweede Wereldoorlog werd ingevoerd, berustte op een akkoord inzake sociale solidariteit: een compromis tussen arbeid en kapitaal dat enerzijds betrekking had op het beheer van de economische groei met het oog op een billijke verdeling van de geproduceerde rijkdommen en anderzijds in zekere zin de politiek liet primeren op de economie. Uw doctoraatsthesis was getiteld "Croissance, crise et régulation en économie ouverte: la Belgique entre les deux guerres »¹. Gold in die periode het omgekeerde: had de economische sfeer de bovenhand op de politieke sfeer?

Isabelle Cassiers: *Uw vraag doet vooreerst de kwestie rijzen van de scheiding tussen economie en politiek. Als men zegt dat de economie primeert op de politiek, dan gaat men er impliciet van uit dat de economie op zich bestaat, wars van elke politieke component. Nochtans lijkt het me steeds belangrijker in te zien dat de economie in wezen politiek is. Met andere woorden, de louter economische sfeer bestaat niet, ze bevat altijd politieke elementen; bovendien wordt ze gestructureerd door machtsverhoudingen. Deze kijk op de dingen kan uit de tijd of achterhaald lijken, omdat in het overheersende denken impliciet het tegengestelde wordt geponeerd, alsof al wat economisch is op zich zou bestaan, los van de sociale verhoudingen, met eigen wetten die onwrikbaar zijn in tijd en ruimte. De economische orde die na de Tweede Wereldoorlog werd ingevoerd, is een configuratie van economische mechanismen die politiek werden vastgesteld; wat gold voor de oorlog was een andere, maar even politieke configuratie. Tussen beide is er een verandering in de machtsverdeling, in de machtsverhoudingen tussen arbeid en kapitaal enerzijds en tussen naties anderzijds. De toegenomen invloed van de werknemersorganisaties en de internationale evenwichtsherschikkingen leidden tot de oprichting van instellingen als de sociale zekerheid of het internationaal monetair systeem van Bretton Woods, die een overheidsoptreden op diverse terreinen in goede banen leidden. Dit wil nog niet zeggen dat de economie voor de oorlog, of zelfs in de negentiende eeuw, primeerde op de politiek: als de arbeidersklasse oorspronkelijk werd gemuilkorfd, dan kwam dat door de wet, dus door de politiek. Ook de hervormingen die sinds de jaren tachtig werden doorgedrukt – liberalisering van de markten, flexibiliteit, vrijhandel – zijn politieke maatregelen die de regels van de productie en de handel grondig veranderen. Dergelijke maatregelen konden worden genomen door de gelijktijdige verzwakking van de vakbondsbeweging en van de nationale grenzen. Vandaag de dag primeert niet de zuiver economische sfeer, maar een andere politieke kijk op de economie.*

Het sociaal overleg, de sociale zekerheid, de uitbreiding van de collectieve goederen en de economische beleidsmaatregelen ter ondersteuning van de vraag hebben gedurende vijftientig jaar mee een sterke groei in de hand gewerkt en gestabiliseerd en hebben bijgedragen tot de uitbreiding van de mechanismen van de sociale solidariteit. De economische crisis van de jaren zeventig heeft de verzorgingsstaten onder druk gezet. De herstelmaatregelen van de jaren tachtig werden doorgevoerd in een politieke, ideologische en doctrinaire context die een duidelijke breuk vormden t.o.v. de

¹ Brussel, De Boeck Universiteit, 1989, 272 p.

vroegere sociale compromissen. In welke mate komt deze breuk neer op een "eenvoudige" terugkeer naar de logica die in België tijdens het interbellum werd gehanteerd?

I.C.: Er bestaat nooit zo iets als een eenvoudige terugkeer naar een vroegere historische situatie. De toestand in 2008 verschilt grondig van die tijdens het interbellum, eenvoudigweg omdat heel wat gegevens zijn veranderd. Denken we maar aan de globalisering, de mobiliteit van de mensen, het niet meer te vergelijken materiële levenspeil enz. Niettemin valt de breuk in de politieke en doctrinaire context van de jaren tachtig niet te ontkennen en geeft ze in bepaalde opzichten de indruk dat de balans weer in de andere richting overhelt. De macht van de vakbonden vermindert, verschillende institutionele mechanismen die na de oorlog werden opgebouwd, worden opnieuw op de helling gezet, zowel binnen de naties (sommige aspecten van de sociale bescherming of van de sociale zekerheid) als op internationaal niveau (systeem van vaste wisselkoersen, controle van de kapitaalbewegingen). De verzorgingsstaten worden inderdaad onder druk gezet, maar het bemiddelingsniveau van de Staat (bijvoorbeeld de openbare inkomsten en uitgaven uitgedrukt in percenten van het bnp) ligt vandaag de dag nog altijd onvergelykbaar veel hoger dan tijdens het interbellum, of zelfs in vergelijking met de jaren vijftig of zestig. Wat sommige sociale groepen, waaronder de vakbonden, tot wanhoop kan drijven, is de terugwaartse beweging, de omkering van de dynamiek. De sociale bescherming staat vandaag de dag veel sterker dan in de jaren dertig, maar toen ging ze erop vooruit en nu wordt ze sterk belaagd. Het is ongetwijfeld de eerste keer in de geschiedenis van de arbeidersbeweging dat de algemene tendens wordt omgebogen.

NATIE EN DEMOCRATIE

Wijst u hier op een typisch Belgisch fenomeen of overstijgt uw analyse dit kader?

I.C.: Ik geloof dat deze tendens zich overal in het Westen voordoet, al verschilt de weerstand tegen dit ontmantelingsproces van het ene land tot het andere.

Heeft de "crisis van de verzorgingsstaat", zoals sommigen beweren, voor een stuk te maken met de moeilijkheden van onze democratieën, die m.n. te kampen hebben met een uitholling van hun nationale soevereiniteit in een wereld waarin de economische randvoorwaarden strenger worden, en die nog altijd vergeefs op zoek gaan naar nieuwe vormen van supranationaal bestuur?

I.C.: Het schijnt me toe dat we de uitholling van de nationale soevereiniteit en de verzwakking van de uitoefening van de democratie niet met elkaar mogen verwarren. De globalisering verzwakt inderdaad de macht van de volkenstaten. De mobiliteit van kapitalen, de nooit eerder geziene kapitaalmassa en het feit dat de financiële beslissingen ogenblikkelijk worden genomen, verminderen de macht van de nationale autoriteiten. Maar niets belet in theorie dat een democratische controle wordt opgezet op supranationaal niveau – bv. op Europese schaal. Terloops dient worden onderstreept dat de mobiliteit van het kapitaal, die de nationale soevereiniteit beperkt, niet zomaar uit de hemel komt gevallen: ze werd mogelijk gemaakt door politieke beslissingen. Stel je voor dat men vandaag op supranationaal niveau een democratische macht zou willen vestigen: dan zouden sommigen dit als een onbereikbaar doel beschouwen. Maar kijk naar wat de generatie vlak na de oorlog heeft bereikt: ze heeft in enkele jaren tijd de sociale zekerheid, sociaal overleg, een internationaal muntsysteem, de mensenrechten, de UNO en heel wat andere grotere instellingen ingevoerd. Waarom? Omdat de traumatiserende ervaring van de oorlog gezorgd heeft voor een versnelde reactie op veranderingen die zich geleidelijk aan sinds het begin van de negentiende eeuw voordeden: het verval van Groot-Brittannië en de bevestiging van

de Amerikaanse macht, de forse groei van de syndicale bewegingen en van de sociale eisen, de hervorming van de productietechnieken enz. De beslissingen die in 1944-1945 werden genomen, vormden een katalysator voor deze ontwikkelingen en hebben ze onderling samenhangend gemaakt. Is een gelijkaardige reactie vandaag mogelijk?

I.C.: De verminderde hegemonie van de Verenigde Staten ten voordele van China, de instabiliteit van het monetaire en financiële systeem, de geopolitieke spanningen, het niet-duurzame karakter van de groei zijn stuk voor stuk een teken aan de wand dat, net als in de jaren dertig, de vroegere evenwichten definitief worden verstoord. Zoals de oorlog de vroegere veranderingen heeft versneld, is het nu mogelijk dat de klimaatcrisis – die alleen op supranationaal niveau kan worden opgelost – de volgende katalysator zal zijn. Hoewel de veranderingen in onze wereldwijde omgeving zorgwekkend zijn, kan hierin dus ook de kans liggen om de grenzen van een nationaal uitgeoefende democratie te overstijgen.

HET SPOOKBEELD VAN DE UITEENVALLENDE SAMENLEVING

En wat met het steeds meer overheersende denken dat beetje bij beetje het idee onaanvaardbaar maakt dat er een collectieve logica bestaat die antwoorden van hetzelfde niveau vergt? Dit denken laat aldus het individu steeds meer aan zijn lot over, in het aanschijn van de wisselvalligheden van het bestaan.

*I.C.: De visie volgens welke de verzorgingsstaat in crisis verkeert, wordt inderdaad in hoge mate versterkt door de neoliberale doctrine, die de vroegere vormen van overheidsinterventie in diskrediet brengt. De legitimiteit van de verzorgingsstaat wordt verzwakt door de alomtegenwoordigheid van een discours dat al sinds dertig jaar die verzorgingsstaat als onhoudbaar voorstelt. Dit discours veroorzaakt mee het proces dat het aan de kaak stelt: hoe meer men verkondigt dat de verzorgingsstaat in crisis is en dat zijn wijze van optreden contraproductief is, hoe meer men de bevolking opzet tegen de financiering van de overheid en hoe meer men haar aanzet om de risico's die destijds door de gemeenschap ten laste werden genomen, privé te verzekeren. Aldus creëert men een meer individualistische maatschappij die meer afhangt van de markt. In deze context hebben de sociaaldemocraten zelf voorgesteld dat de verzorgingsstaat wordt vervangen door een actieve welvaartstaat. In een boek dat een groep onderzoekers wijdde aan dit thema² hebben wij het idee verdedigd dat de actieve welvaartstaat niet langer de waarden van sociale solidariteit uitdraagt die het ontstaan van de verzorgingsstaat in de hand hadden gewerkt; dat de actieve welvaartstaat integendeel symptomatisch is voor een verandering van paradigma. Aldus zouden we geleidelijk terecht komen in hetgeen de Franse econoom Jacques Généreux het "uiteenvallen van de maatschappij" noemt³: een samenleving waarvan het denken en de werking de mensen ertoe aanzet onderling handelsbetrekkingen aan te knopen in het teken van de concurrentie, eerder dan solidaire, op wederzijds vertrouwen gebaseerde banden te smeden. Toch valt weliswaar niet te ontkennen dat sommige vormen van overheidsoptreden die een erfenis uit het verleden waren en sommige gedragingen de dag van vandaag moeten worden gewijzigd en aangepast, maar is het ook interessant bepaalde tegenstrijdigheden in de doctrine van het *laissez-faire* aan te stippen. Zo schreeuwen de centrale banken – m.a.w. de autoriteiten – moord en brand over de verzorgingsstaat, maar snellen ze nu het bank- en financiënstelsel te hulp wanneer het als een kaartenhuisje dreigt ineen te storten en pompen ze miljarden dollar in het systeem, wat neerkomt op een historische openbare recordinterventie ter zake. Misschien is de "verzorging" eenvoudigweg van kamp gewisseld...*

² Pascale Vieille, Philippe Pochet en Isabelle Cassiers (hoofd) : *L'Etat social actif : vers un changement de paradigme* ?PIE-Peter Lang, 2005, 357p. Zie ook Isabelle Cassiers « De L'Etat providence à l'Etat social actif : quelles mutations sous-jacentes ? », *Regards économiques*, november 2005, nr. 36, <http://regards.ires.ucl.ac.be/>.

³ Jacques Généreux, *La dissociété*, Parijs, Seuil, 2006

In 2000 was u de spil van een breed opgezet colloquium dat werd georganiseerd door het Instituut de Recherches Economiques et Sociales (IRES) van de Université catholique de Louvain. Tijdens dit evenement trachtten tal van onderzoekers van de UCL, de ULB en faculteiten van Namen en hoge ambtenaren van Werkgelegenheid en Arbeid, Financiën, de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, het Planbureau... de balans op te maken van de ontwikkeling van de Belgische economie tijdens de toen afgelopen vijftig jaar. Zij trachtten in een notendop te antwoorden op de vraag: "Wat is ons overkomen?"⁴ U was toen van mening dat de afgelopen vijftig jaar op verschillende manieren kon worden ontleed. Dat men die periode kon zien als een traject tijdens hetwelk België, een vlijtige leerling van Europa, een lege doos was geworden door zijn ziel te verkopen. Maar dat men – op even relevante manier – deze halve eeuw ook kon opvatten als een model van "handigheid" vanwege een kleine open economie, die heen en weer werd geslingerd tussen de verschillende omwentelingen die zich in de wereld hadden voorgedaan. Staat u tien jaar later nog altijd achter deze meervoudige benadering?

I.C.: Wat het verleden van België betreft, ben ik inderdaad nogal geneigd deze open kijk te handhaven. Maar de acht jaren die na dit colloquium zijn verstreken en meer bepaald het afgelopen jaar doen de balans lichtjes in het voordeel van de "lege doos" overhellen. Wie zou in de recente politieke crisis – of gelet op de broze oplossing ervan – durven beweren dat wij een toonbeeld van "handigheid" zijn? Wij worden eerder geconfronteerd met ons onvermogen om op collegiale basis de beslissingen te nemen die ons in het aanschijn van de omwentelingen in de wereld vooruit zouden helpen.

OPENINGEN NAAR NIEUWE MOGELIJKHEDEN

Nog steeds in de marge van dit colloquium liet u verstaan dat er niet één ontastbare historische waarheid bestaat, maar wel subjectieve interpretaties van de afgelegde trajecten, waarbij elke van deze specifieke interpretaties in hoge mate afhangt van de plaats vanwaar de betrokken waarnemer spreekt. "Aldus vindt misschien", zo verklaarde u aan het dagblad *Le Soir*, "het idee meer doorgang dat nog altijd verschillende wegen denkbaar zijn en dat de burger bijgevolg kan weigeren zich een traject te laten opleggen (...) in naam van de economische noodzaak: misschien zijn de nieuwe sporen nog niet allemaal uitgezet, is het terrein van mogelijkheden nog onontgonnen en is de tijd rijp om nieuwe maatschappelijke keuzes te maken"⁵. Zijn deze openingen naar nieuwe mogelijkheden er volgens u vandaag de dag nog altijd?

I.C.: De uitdrukking "opening naar nieuwe mogelijkheden" geeft zeer goed een zowel epistemologische als politieke houding weer die ik mezelf eigen tracht te maken. Op epistemologisch vlak komt deze houding erop neer het heden te beschouwen als een van de vele configuraties die door de historische gebeurtenissen mogelijk werden gemaakt: wij worden noch individueel, noch collectief gedetermineerd. Indien nieuwe mogelijkheden nog altijd open liggen, indien niets zich ooit volledig door zichzelf opdringt, dan blijft er altijd ruimte bestaan voor vrije individuele of collectieve actie. Vandaar het belang van de utopieën, die andere mogelijke bestemmingen voor ogen hebben die beter beantwoorden aan onze wensen. Een deel van het overheersende denken strekt ertoe de – wetenschappelijke en politieke – relevantie van elk alternatief voor het huidige denken af te keuren. Ik vind dit zeer verderfelijk. De vrijheid van het zijn wordt hiermee ontkend. Alsof een therapeut die de wens van zijn patiënt om van therapeut te veranderen als pathologisch zou bestempelen. Dit komt neer op de onderdrukking van het denken of van de psyche.

⁴ « Que nous est-il arrivé ? Un demi-siècle d'évolution de l'économie belge », onder leiding van Isabelle Cassiers, *Reflets et Perspectives de la Vie économique*, XXXIC, 1, 2000.

⁵ *Le Soir*, 4 maart 2000

Is deze opening naar nieuwe mogelijkheden dan groter geworden of juist verengd?

I.C.: *Deze opening is uiteraard niet meer dezelfde; ze is de afgelopen tien jaar veranderd. Sommige deuren werden dichtgeslagen. We hebben al twee grote randvoorwaarden vermeld: de uitdaging van het klimaat en het leefmilieu, enerzijds, en de dreigende crisis van het monetair en financieel systeem, anderzijds. Maar deze noodtoestanden openen misschien nieuwe deuren. Vandaag worden beslissingen genomen die tien jaar geleden ondenkbaar waren. De wetgevende voorstellen die de Europese Commissie op 23 januari jl. heeft ingediend, t.w. het befaamde "Energie- en klimaatpakket" waarover de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven zich thans buigt, getuigen van een collectieve bewustwording van de ernst van de situatie en wijzen erop dat men ze stilaan van antwoord wil dienen. Uiteraard valt nog af te wachten hoe deze voorstellen concreet zullen worden uitgevoerd. . .*

ONWEERLEGBARE FEITEN

Kunt u zich vinden in de uitdrukking "duurzame ontwikkeling"?

I.C.: *Persoonlijk zou ik ze niet hoog in mijn vaandel dragen, maar ik stel ze daarom nog niet aan de kaak. In 1987 gaf Gro Harlem Brundtland een zeer open definitie van het concept: "een ontwikkeling die beantwoordt aan de behoeften van het heden zonder het vermogen van de toekomstige generaties in gevaar te brengen om in hun eigen behoeften te voldoen." De vraag is natuurlijk hoe men de behoeften van het heden omschrijft. De term duurzame ontwikkeling wordt vandaag de dag te grabbel gegooid, want hij wordt op verschillende manieren gebruikt, gaande van een maximale economische groei, die enkel wordt gehinderd om de ecologische voetafdruk ervan te beperken, tot een uiterst radicale afwijzing van het westerse groeimodel. Ik was ingenomen met de bezorgdheid van Isabelle Stengers, die zich afvroeg: "Wat is er met ons gebeurd opdat het woord duurzame aan het woord ontwikkeling moest worden toegevoegd?" Het was dus ooit denkbaar de ontwikkeling als niet-duurzaam te beschouwen. . . Dat is allicht de reden waarom de voorstanders van een afgeremde groei ook het concept ontwikkeling zelf afwijzen, of die nu duurzaam is of niet. Persoonlijk vind ik dat dit begrip aandacht verdient, omdat het de mogelijkheid biedt de klemtoon te leggen op de uiteindelijke doelstellingen van de ontwikkeling, eerder dan op de groei omwille van de groei.*

Marc Poncelet, ontwikkelingssocioloog bij het Institut des sciences humaines et sociales van de Université de Liège, herinnert eraan dat het begrip duurzame ontwikkeling ingang vond tijdens de overgang van de jaren tachtig naar de jaren negentig en in het kader van een welbepaalde conjunctuur: de protesten van milieubeschermingsactivisten werden politiek relevant, de ontwikkeling zelf werd als universele factor van vooruitgang van de maatschappijen afgewezen en elke socialistische hypotheek of hypothese viel weg. Ziet u een oorzakelijk verband tussen deze concomitante verschijnselen?⁶

I.C.: *De val van de Berlijnse muur en de daaropvolgende ineenstorting van de USSR hebben de tegenstanders van het kapitalistische ontwikkelingsmodel enige tijd de mond gesnoerd. Misschien is dat de reden waarom in het begrip duurzame ontwikkeling meer rekening wordt gehouden met de milieugerelateerde kritiek op het systeem dan met de politieke kritiek. De theorieën van afhankelijkheid of van ongelijke handel – Celso FURTADO, Arghiri EMMANUEL – die in de jaren zestig en zeventig waren ontwikkeld uit protest tegen de mogelijkheid voor het Zuiden om het model van het Noorden te volgen, werden tijdens de door u vermelde periode aangetast door de neoliberale omslag en door de triomf van een op ontwikkeling gericht beleidskader dat bekend staat als de "consensus van*

⁶ « Les nouveaux mots du pouvoir – Abécédaire critique », collectief werk onder leiding van Pascal Durand, uitg. ADEN, Brussel, 2007, 461 p. Blz. 153 en volgende.

Washington". Het komt me voor dat het westerse ontwikkelingsmodel pas later, tijdens de eeuwwisseling, onder vuur kwam door m.n. de stroming die pleit voor een afremming van de groei.

Zou u de contouren kunnen schetsen van de duurzame samenleving waar we ideaal gesproken zouden moeten naar streven?

I.C.: Deze vraag geeft me een ongemakkelijk gevoel, alsof ze impliciet zou verwijzen naar een gepretendeerde superioriteit van de deskundige bij de vaststelling van normen. Een dergelijke vraag – de maatschappij waarnaar we moeten streven – moet het voorwerp zijn van een democratisch debat. Ik heb wel mijn eigen idee over de maatschappij waarnaar we volgens mij zouden moeten streven, maar mijn stem weegt niet zwaarder door dan die van om het even welke burger. Ik denk niet dat een econoom – want u stelt mij die vraag in mijn hoedanigheid als econoom – de juiste persoon is om een normbepalend antwoord voor te stellen. Een wetenschapper kan niet meer dan een technocraat of dan om het even welke "deskundige" prat gaan op een of andere superieure kennis om onze normen te bepalen. Hooguit kan hij bakens uitzetten. De rol van de wetenschappers kan erin bestaan de burgers en de regeringen duidelijk te maken wat al dan niet duurzaam is. In dit opzicht kunnen we enkele moeilijk betwistbare vaststaande wetenschappelijke feiten verkondigen. Zo zal een duurzame ontwikkeling bv. onze hypermobiliteit die door het overheersende denken van vandaag nochtans hoog wordt ingeschat, anders moeten gaan bekijken. Hetzelfde geldt voor de hoeveelheid geproduceerde en verbruikte artikelen, die voortdurend wordt gestimuleerd door de reclame. Hetzelfde geldt ook voor de impact hiervan, en van de arbeidsomstandigheden, op de gezondheid. Afgezien van deze evidenties is het mogelijk dat de intellectueel de aandacht van zijn medeburgers wenst te vestigen op meer normerende elementen: het schandaal van een door en door ongelijke wereld, het potentiële geweld dat hieraan verbonden is, het uiteenvallen van de maatschappij dat voortvloeit uit de dominantie van een winstlogica en de toenemende naijver tussen afzonderlijke individuen enz.

VOORSPOED HERDEFINIEREN

Kunnen de economen toch geen essentiële bijdrage leveren tot dit democratische debat, door aan de burgers en hun beleidsbepalers een waaier van realistische en coherente scenario's voor te leggen waartussen een keuze moet worden gemaakt?

I.C.: Ik vrees dat deze aanpak beperkend is. Wij bevinden ons misschien op een keerpunt in onze beschaving, waardoor de zaken ten gronde ter discussie moeten worden gesteld. De doorsnee econoom redeneert spontaan op basis van een bestaand model en stippelt korte- en middellangetermijnsscenario's uit waarin de mogelijkheid van grote kenteringen en breuken moeilijk kan worden opgenomen. Dat is duidelijk niet de beste manier om een nieuw maatschappijmodel te creëren. Ik geloof dat de verwachte kentering van een heel andere orde is dan een verandering in het groeitempo en dat hierover bijgevolg absoluut een veel bredere reflectie moet plaatsvinden.

Andere wetenschappelijke disciplines moeten zo te zien dus vooraf worden bijeengeroepen. Welke van deze disciplines zijn onmisbaar voor de uitstippeling van een strategie inzake duurzame ontwikkeling?

I.C.: Een pluridisciplinaire reflectie lijkt me van fundamenteel belang. Nuttige stof voor het democratische debat kan worden geleverd door de beschouwingen van filosofen, sociologen, politologen, historici, klimatologen, biologen enz. Elke van deze disciplines werpt een bijzonder licht op de hiaten in ons huidige model en kan bijdragen tot het vinden van een uitweg. Dat is

overigens de reden waarom de onderzoeksgroep die ik bij de UCL heb samengesteld rond het thema "Voorspoed herdefiniëren" van meet af aan multidisciplinair was. Economen, filosofen, juristen, artsen delen hun kijk op onze collectieve impasse en vragen zich samen af welke mogelijkheden er zijn om de enorme uitdaging van de eenentwintigste eeuw aan te gaan.

Welke toegevoegde waarde kan de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven hierin leveren?

*I.C.: De rol van een instelling als de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven kan van fundamenteel belang zijn. Zijn opdracht bestaat erin actoren met een verschillende achtergrond rond de tafel te verzamelen en hen van gedachten te laten wisselen over de grote economische vraagstukken, en dat is precies wat we nu nodig hebben. Het is belangrijk dat de raad zich buigt over de meest urgente vraagstukken van onze samenleving. De grenzen van de bevoegdheden moeten dan ook worden neergehaald. Ik zou u willen antwoorden door middel van een tegengesteld voorbeeld, nl. met een herinnering aan een debat in de CRB. In 2003 kwam professor André Sapir in de Centrale Raad het rapport voorstellen van een werkgroep op hoog niveau die op verzoek van de toenmalige voorzitter van de Europese Commissie, de heer Romano Prodi, was opgericht. Deze briljante prospectieve studie, getiteld *An Agenda for a Growing Europe. Making the EU Economic System Deliver*, vertoonde volgens mij een gebrek: ze stelde dan wel de middelen voor om de Europese groei te stimuleren, maar ging volledig voorbij aan de milieuproblematiek. Toen aan André Sapir een vraag werd gesteld over deze lacune, merkte hij op dat deze problematiek geen deel uitmaakte van de werksfeer waarover hij werd geraadpleegd en dat de opdracht van de werkgroep beperkt bleef tot de vraag hoe de Europese economie nieuw leven moest worden ingeblazen. Vijf jaar later lijkt het me ondenkbaar een dergelijke redenering aan te houden. Het is absoluut noodzakelijk de grenzen van de bevoegdheden neer te halen om onze maatschappijen in de richting van een houdbaar productie- en consumptiepatroon te drijven. Hiertoe – en ik kom terug op uw vraag – is echter een plaats nodig waar men vrijuit en algemeen van gedachten kan wisselen en kan debatteren over de sociaaleconomische vraagstukken, en dus ook over het uiteindelijke doel van onze activiteiten. De problematiek inzake duurzame ontwikkeling zou niet louter mogen worden toevertrouwd aan instellingen die gespecialiseerd zijn in het onderzoek van de milieuproblematiek, die dan zou worden afgescheiden van de andere ontwikkelingsvraagstukken. In deze problematiek is de kans om vooruitgang te boeken groter indien alle bestaande instellingen ze behandelen, want het gaat om een echt maatschappelijk debat. Om die reden zou de activiteit van de CRB niet mogen worden beperkt tot de loonproblematiek, maar zou ze zich moeten openstellen voor de vragen die de kern vormen van de toekomstige organisatie van onze economie. Toen de Centrale Raad in 1948 werd opgericht, was het bij consensus vastgestelde doel de economische groei, gemeten op basis van het bbp. Het kwam er dus op aan de verdeling van de opbrengsten van de groei in goede banen te leiden. Vandaag moeten wij samen dringend de houdbaarheid van onze activiteit op lange termijn organiseren. Wij moeten bv. een consensus bereiken over een alternatieve indicator voor het bbp, waarin rekening kan worden gehouden met de bescherming van de planeet en de levensvervulling van de burgers. Dit debat is nu op internationaal niveau aan de gang. Na de oorlog heeft België een pioniersrol vervuld in de oprichting van instellingen, door de organen van het sociaal overleg te creëren. Waarom zou dat ook vandaag niet mogelijk zijn? De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven zou de plaats bij uitstek kunnen zijn om een akkoord te laten rijpen over een herdefiniëring van de ontwikkeling en van de indicator die als leidraad zal dienen voor het sociaaleconomisch beleid. Dit zou een kans kunnen zijn voor de werknemersorganisaties.*

“WERKEN-SLAPEN-WERKEN-SLAPEN”

U verwees daarnet naar de oprichting van een onderzoeksgroep over het thema “Voorspoed herdefiniëren”. Welke verbanden legt u tussen het begrip voorspoed en het begrip duurzame ontwikkeling?

I.C.: *Wij hebben de voorkeur gegeven aan het begrip voorspoed, omdat het ons een meer open begrip lijkt, dat minder connotatief is dan andere begrippen in hetzelfde gebied. Vandaag de dag wordt het begrip duurzame ontwikkeling vooral gebruikt met betrekking tot zijn milieucomponent. Dat is een beperkende benadering en dat is jammer, want het kan potentieel leiden tot de herdefiniëring van de ontwikkeling, maar in de realiteit wordt dit debat niet gevoerd. Het door de Oeso gebruikte begrip vooruitgang wordt mijn inziens nog sterk gekenmerkt door het modernisme, de technologische prestaties en de eeuwige vlucht vooruit, al moeten de inspanningen die deze instelling levert om over dit thema een wereldwijd debat op te zetten, worden toegejuicht⁷. Vandaag staan de begrippen welzijn en geluk weer op het voorplan, maar ze hebben een zeer individualistische connotatie, terwijl onze reflectie meer betrekking heeft op de organisatie van de maatschappij en van de economie. De term voorspoed lijkt me een collectieve connotatie te hebben – we spreken van een volk, een natie in voorspoed. De Van Daele omschrijft voorspoed als “een gunstige gang van zaken, een toestand waarin de zaken goed gaan”; het is dus een kwestie die zich “hier en nu” voordoet; ze ligt niet in een verre toekomst en vormt geen eeuwig ongrijpbaar doel, zoals de groei of de vooruitgang dat wel kunnen zijn. En bovendien is deze term nog voldoende vaag om hem te kunnen heruitvinden. . .*

Isabelle Cassiers, al in de oudheid wijdden filosofen uit over het begrip “goed leven”. Hoe valt het te verklaren dat geluk sinds enkele eeuwen uitsluitend wordt verbonden aan materiële rijkdom?

I.C.: *Het koppelen van geluk aan materiële rijkdom is naar mijn mening niet zo oud en veralgemeend als u suggereert: de literatuur, de poëzie, de kunst, de godsdiensten, de filosofieën, al wat in liederen wordt uitgedrukt, de zaken die worden gemeld door therapeuten bewijzen overduidelijk het tegendeel. . . Wat zich sinds eeuwen – sinds de zestiende eeuw en veel duidelijker nog sinds de achttiende eeuw – voordoet, is de ontwikkeling van een systeem – het kapitalisme – waarin winst het uiteindelijke doel is van de activiteit. Maar ik denk niet dat oorspronkelijk, zelfs binnen dit systeem, materiële rijkdom en geluk met elkaar werden verward. De tenoren van de industrie spraken van een rijke samenleving en van vooruitgang, maar niet van geluk. De arbeidersklasse vocht evenzeer voor de inkorting van de arbeidstijd, voor respect voor haar waardigheid en voor deelname aan de besluitvorming als voor de verhoging van haar koopkracht. Bij de economen verklaarden de grondleggers – Adam Smith, John Stuart Mill. . . – duidelijk dat materiële welstand en menselijk geluk niet van dezelfde aard zijn. Neen, het verband dat u aankaart lijkt me veel recenter; het staat me voor dat het in de jaren vijftig en zestig is ontstaan, na de ontberingen van de oorlog en die van de wederopbouw, met de bedwelmende opkomst van een maatschappij van overvloed, die werd geroemd en aangemoedigd door de reclame, die zelf een nooit eerder geziene omvang kreeg met de algemene verspreiding van de televisie. Die verwarring tussen materiële rijkdom en geluk was trouwens van korte duur aangezien de consumptiemaatschappij – “werken-slapen-werken-slapen” – al heel vlug op de korrel werd genomen door de betogers van mei 1968 en door de hippiebeweging. Door de olieschok van 1973 en de economische crisis werd daarna de aandacht toegespitst op groei en werkgelegenheid, waardoor het debat over de uiteindelijke doelstellingen van de activiteit verstomde: de “groei-doelstelling” voerde gedurende twee of drie decennia opnieuw de*

⁷ Zie bv. het zeer interessant wereldforum « Mesurer et favoriser le progrès des sociétés », Oeso, Istanbul, juni 2007

hoofdtoon. Maar sinds enkele jaren wint het idee dat materiële rijkdom geen geluk brengt opnieuw terrein, te meer omdat het wordt bevestigd door de onmogelijkheid vanuit milieuoogpunt om tot in het oneindige goederen te blijven accumuleren.

De levensvoldoening van de westerse bevolking – met andere woorden: de beoordeling door een mens van de algemene voldoening die het bestaan hem brengt – zou niet langer toenemen. Sinds wanneer wordt dit vastgesteld ?

I.C.: *Ik ben geneigd hierop te antwoorden dat dit wordt vastgesteld sinds hierover enquêtes bestaan ! De eerste enquêtes werden na de Tweede Wereldoorlog door academici in de Verenigde Staten verricht. We beschikken ook over lange maar onregelmatige gegevens over Japan. Sinds 1973 verstrekt de Eurobarometer jaarlijkse gegevens over de Europese Unie. Afgezien van enkele zeldzame uitzonderingen – bv. Denemarken, waar de levensvoldoening met de tijd toeneemt – wijzen bijna alle gegevens op een stagnatie van de levensvoldoening, terwijl de betrokken landen op hetzelfde moment een indrukwekkende economische groei kenden; dit lijkt te bewijzen dat geluk nooit hand in hand met materiële groei is gegaan. Catherine Delain en ikzelf hebben hieraan een studie gewijd: hoe verklaren de economen dat de gedurende decennia nagestreefde economische groei geen grotere levensvoldoening veroorzaakt⁸? In de economische literatuur vindt men ter zake verschillende categorieën van verklaringen: enerzijds is elke vorm van rijkdom relatief – gewoonte-effect, vergelijkingseffect – en anderzijds bestaat geluk uiteraard uit meer dan alleen maar materiële rijkdom en hangt het bv. ook af van de kwaliteit van het leefmilieu of van de kwaliteit van de sociale verbanden. Terloops moet ik evenwel toch wijzen op een uitzondering, nl. het geval Denemarken, waar het bestaan gaandeweg meer algemene voldoening brengt. . .*

KLEINE BEEKJES EN GROTE RIVIEREN

Hoe valt het te verklaren dat de mensen in sommige ontwikkelingslanden beweren tevredener te zijn over hun leven dan de bevolking van sommige ontwikkelde landen?

I.C.: *Ten eerste moet toch worden erkend dat de gemiddelde levensvoldoening van de inwoners van arme landen in het algemeen minder groot is dan in de rijke landen: welzijn veronderstelt dat aan de basisbehoeften wordt voldaan ! Maar het verband is niet lineair en er zijn uitzonderingen op de regel. Brazilië geeft een hogere gemiddelde levensvoldoening te zien dan Japan, hoewel het bbp per capita in Brazilië veel lager is. Waarom? Het is heel moeilijk de resultaten van subjectieve enquêtes te vergelijken tussen landen met zo sterk verschillende culturen. Toch doet dit vragen rijzen ! Als we de drie grote tijdperken van de economische en sociale geschiedenis in aanschouwing nemen zoals die worden voorgesteld door Fernand Braudel⁹ – materieel en spiritueel leven, markt en kapitalisme – dan is het denkbaar dat de mensen altijd levensvreugde hebben kunnen putten uit situaties die inherent zijn aan het eenvoudige materiële leven – in de zin van productie in eigen huis – en aan het spirituele leven en dat dit vermogen standhoudt in regio's van de wereld waar markt en kapitalisme de cultuur van de volkeren minder ingrijpend hebben veranderd. Dit is uiteraard maar een hypothese. De levensomstandigheden in Brazilië zijn hoegenaamd niet benijdenswaardig. Wel is zeker dat de voldoening die het bestaan biedt, doordrenkt is van cultuur. In sommige van die culturen staat het goed zich aan van alles en nog wat te ergeren, terwijl men in andere culturen veel spontaner het leven als een geschenk beschouwt. Even fundamenteel is de maatschappelijke binding. Men kan*

⁸ Isabelle Cassiers en Catherine Delain, « La croissance ne fait pas le bonheur : les économistes le savent-ils ? » *Regards économiques*, nr. 38, maart 2006, <http://regards.ires.ucl.ac.be/Archives/Re038.pdf>

⁹ Fernand Braudel, *La dynamique du capitalisme*, Champ Flammarion, 12985/2002.

zich afvragen hoe de overlevenden van de Rwandese genocide of de soldaten van de Grote Oorlog zich na zulke gruwelen staande hebben kunnen houden. Hoe kan men overleven wanneer men met zijn eigen ogen zijn familie heeft zien afslachten met een hakmes of wanneer alle strijdmakers sneuvelden onder de kogels? Bij ons volstaat de dood van een dierbare of een scheiding om een leven te breken. . . Paradoxaal genoeg lijkt het erop dat gemeenschappelijke ervaringen de eerstgenoemde mensen een hart onder de riem steken: alle overlevenden rondom hen was een gelijkaardig lot beschoren. Dat is de maatschappelijke binding, de stilzwijgende gemeenschap. Zouden deze waarnemingen over het sociale bindmiddel geen helderheid kunnen verschaffen in onze reflectie over duurzame ontwikkeling?

Wat vindt u van het huidige debat over de dalende koopkracht? Zou het feit dat men over minder financiële middelen beschikt om te consumeren – behalve uiteraard voor de kansarme gezinnen – niet kunnen neerkomen op beter en duurzamer consumeren?

I.C.: Dat lijkt mij niet evident. Zo een redenering stoort mij zelfs een beetje. De daling van de koopkracht treft niet iedereen op dezelfde manier; niet alleen de onderlaag van de maatschappij voelt dit fenomeen aan. In de middenklasse worden bv. eenoudergezinnen hierdoor vaker getroffen dan de andere gezinnen vanwege het aandeel van de huisvestings- en verwarmingskosten in een budget dat door slechts één inkomen wordt gespijst. Terwijl de rijkste categorieën daarentegen hun koopkracht comfortabel kunnen zien toenemen, aangezien de hoogste inkomens fors toenemen. In deze context zou het onverdraaglijk zijn dat de meest welgestelden, of zij die ons regeren, aan degenen die met moeite kunnen rondkomen zouden zeggen: “de vermindering van de koopkracht is nog zo geen slechte zaak: wij verbruiken toch te veel”! Ik heb een diep respect voor de voorstanders van vrijwillige soberheid en ik geloof zelfs dat zij de weg banen naar diepere waarden, maar hun gedrag mag in een ongewijzigde algemene context niet worden opgelegd. Zoals uw vraag is geformuleerd, verwijst ze bv. naar de verantwoordelijkheid van elke mens, terwijl de meeste collectieve signalen – m.n. de reclame – de consumptie op een blinde wijze stimuleren. Vandaag kost milieubewust consumeren in onze landen vaak meer geld. Om deze tendens om te buigen, lijkt me een radicale ingreep van de overheid op minstens twee vlakken noodzakelijk. In eerste instantie moet het signaal dat de prijzen uitsturen worden gewijzigd, opdat “milieubewust consumeren” niet langer een heroïsche daad is of een gebaar dat alleen is voorbehouden voor een goed geïnformeerde en van voldoende middelen voorziene minderheid. Hiertoe moeten de externe kosten in de praktijk worden geïnternaliseerd, m.a.w. moeten de kosten van milieuschade worden verwerkt in de prijzen van goederen en diensten en moet, omgekeerd, de opbrengst van belastingen worden gebruikt om milieuvriendelijke producten te subsidiëren (de milieutaksen en ecoboni die zoveel politieke tegenwind krijgen. . .). Terzelfder tijd zou de mobiliteit – die vandaag de dag zo vurig wordt aangeprezen maar zo veel schade berokkent – anders moeten worden ingevuld door sterke stimuli in te voeren op het vlak van schone voertuigen, openbaar vervoer, gegroepeerde woonparken, buurthandels enz. Men kan aan individuele mensen moeilijk vragen van koers te veranderen en tegelijk alle instrumenten van het collectieve schip hun oude koers laten handhaven! Maar kleine beekjes worden soms grote rivieren en elk van ons kan, van op de plaats waar hij zich bevindt, verandering op gang brengen. . .

Op 12 februari jl. heeft het secretariaat van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) professor Leo Sleuwaegen (KUL en Vlerick Management School) uitgenodigd voor een onderhoud. Dit paste in de reeks van gesprekken met de gecoöpteerde leden van de Raad die beogen om de samenwerking met de CRB verder uit te bouwen. Daarbij werd dieper ingegaan op de huidige activiteiten van prof. Sleuwaegen rond duurzame ontwikkeling. Hierna volgt een samenvatting van het gesprek.

INDICATORENSET DUURZAME ONTWIKKELING

Prof. Sleuwaegen werd aangesteld als voorzitter van een werkgroep die binnen de federale raad voor de duurzame ontwikkeling (FRDO) een advies heeft opgesteld waarin een reeks indicatoren wordt voorgesteld m.b.t. duurzame ontwikkeling. De bedoeling is om aan de hand van deze indicatoren, die in het totaal tien thema's belichten (met maximaal twee indicatoren per thema), te komen tot een set variabelen die de toestand van de duurzame ontwikkeling in België weerspiegelt. Elk van de thema's die in deze indicatorenset zijn opgenomen, behoort tot één van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling: economie, sociaal en milieu. Door de verschillende indicatoren jaarlijks te bekijken moet het dus mogelijk zijn om te kijken hoe de duurzame ontwikkeling in België evolueert. Een gedetailleerde analyse laat toe om vervolgens te bepalen of deze evolutie voornamelijk te wijten is aan economische, sociale of milieufactoren. Tot slot laat deze indicatorenset ook toe om de duurzame ontwikkeling in België te vergelijken met deze in de buurlanden.

Prof. Sleuwaegen merkt op dat deze indicatorenset niet zozeer door wetenschappelijke criteria wordt bepaald maar dat zij veeleer een maatschappelijke keuze weerspiegelt. Het gaat om een maatstaf voor duurzame ontwikkeling waar al de betrokken belanghebbenden (de sociale partners; NGO's; de verschillende administraties; wetenschappers; enz.) mee kunnen akkoord gaan. De verschillende leden van de werkgroep zijn het er dan ook over eens dat het huidige compromis verder verbeterd en verfijnd moet worden. Zo zou de vervuiling nog te weinig gemeten worden. Prof. Sleuwaegen is van mening dat een vergelijking met de best presterende landen (best practices) en met het gemiddelde van de EU interessantere inzichten zou opleveren dan wanneer er enkel naar onze buurlanden wordt gekeken.

De eerste resultaten van de invulling van de huidige indicatorenset laten in elk geval een gemengd beeld zien van duurzame ontwikkeling in België. Enerzijds blijken we bijvoorbeeld goed te presteren inzake koopkracht en algemene gezondheidszorg maar anderzijds scoren we zeer slecht op het gebied van geestelijke gezondheidszorg en biodiversiteit.

DUURZAME ONTWIKKELING EN COMPETITIVITEIT

De vaststelling dat België op economisch vlak goed presteert maar tegelijkertijd kampt met een problematisch milieu, brengt ons tot de vraag of er dan een tegenstelling bestaat tussen economische ontwikkeling en vooruitgang op milieuvlak. Op dit gebied is prof. Sleuwaegen vrij optimistisch. Hij merkt immers dat we de laatste jaren steeds meer produceren met minder grondstoffen. Terwijl er nog een lange weg valt af te leggen is dit in elk geval bemoedigend voor de ontwikkeling naar een duurzamere maatschappij. Niet enkel staat een ecologisch beleid niet in de weg van een economisch beleid, maar in ruimere zin is Prof. Sleuwaegen ervan overtuigd dat een strategie gericht op duurzame ontwikkeling kan bijdragen aan de competitiviteit van al de actoren in een economie.

Aandacht voor duurzame ontwikkeling brengt met zich mee dat bedrijven sneller anticiperen op toekomstige ontwikkelingen waardoor zij een concurrentievoordeel opbouwen. Een strategie voor duurzame ontwikkeling laat een bedrijf ook toe om kosten te besparen van bijvoorbeeld grondstoffen en energie. Aandacht voor andere doelen dan enkel een maximalisatie van de winst op korte termijn kan ook bijdragen tot een lager personeelsverloop wat dan weer bijdraagt tot een lagere uitstroom van de kennis die binnen een bedrijf is gecumuleerd.

Prof. Sleuwaegen geeft het voorbeeld van Umicore. Dit bedrijf heeft haar competitiviteit kunnen behouden en zelfs versterken doordat het de voorbije jaren een strategie van duurzame ontwikkeling heeft gevolgd. Hierdoor hebben zij alternatieve en goedkopere grondstoffen aangeboord; nieuwe technologieën ontwikkeld; hun imago verbeterd; enz. Vandaag beseffen nog te weinig bedrijven dat streven naar een duurzame ontwikkeling in hun eigen belang is. Thans hebben nog te weinig bedrijven notie van het belang van duurzame ontwikkeling voor hun concurrentievermogen. De Vlerick Management School houdt dan ook steeds meer rekening met duurzame ontwikkeling in haar lessenpakket. Zo wordt erop gewezen dat bedrijven niet enkel financiële voordelen en doelstellingen moeten geven aan hun personeel. Bij het uittekenen van de bedrijfsstrategie, via de “balanced scorecard”, zou het management ook indicatoren van duurzame ontwikkeling kunnen opnemen.

Het spreekt voor zich dat werken aan een duurzame ontwikkeling niet enkel voor een bedrijf maar ook voor een land vele voordelen met zich meebrengt. De ontwikkeling van nieuwe technologieën en de lagere afhankelijkheid van grondstoffen komen immers ten goede aan de hele economie. De Scandinavische landen en Ierland hebben in elk geval bewezen dat duurzame ontwikkeling en een sterke groei hand in hand kunnen gaan. België navigeert vandaag tussen een maatschappij met een balans tussen het economische, sociale en ecologische en één die enkel gericht is op de economie. België bevindt zich ergens tussen het Angelsaksische model en het Scandinavische model (pro DO)

Het moet dan ook duidelijk zijn dat duurzame ontwikkeling geen bedreiging is maar daarentegen vele opportuniteiten biedt die optimaal aangewend moeten worden. Om deze opportuniteiten te benutten, en met andere woorden de omschakeling te maken naar een duurzame samenleving, ziet prof. Sleuwaegen een belangrijke rol weggelegd voor ondernemerschap. Ondernemerschap is immers noodzakelijk om de groeisectoren, die een groter gewicht hebben in een duurzame economie, te kunnen ontwikkelen. Door de opportuniteiten van duurzame ontwikkeling te benutten en om te zetten in economisch rendabele activiteiten helpen ondernemers om de veranderingen te realiseren die noodzakelijk zijn om de transitie naar een duurzame economie te maken.

KNELPUNTEN

Nu de voordelen van duurzame ontwikkeling duidelijk zijn, rijst de vraag waarom hier nog zo weinig mee wordt rekening gehouden in België. Prof. Sleuwaegen stipt verschillende elementen aan die duurzame ontwikkeling in België belemmeren.

In de eerste plaats is het Belgische beleid vandaag nog te reactief. Terwijl duurzame ontwikkeling inhoudt dat we vandaag een strategie ontwikkelen om de problemen van morgen aan te pakken, merken we dat het beleid in België voornamelijk reageert op druk van buitenaf, met name vanuit de Europese instellingen. Duurzame ontwikkeling vereist een meer prospectieve houding bij zowel de

bedrijven als de beleidsmakers. De reactieve houding verklaart waarschijnlijk ook mede het tweede knelpunt voor duurzame ontwikkeling, namelijk het gebrek aan een systemische aanpak die bovendien rekening houdt met de eigenheid van België (bv. kleine open economie, aanwezige infrastructuur, ontbreken van grondstoffen, ...). Het ontbreken van grondstoffen is nochtans een belangrijk gegeven voor België. Dat er een totaalbeeld (visie, strategie) ontbreekt, is volgens prof. Sleuwaegen mede het gevolg van het versnipperde politieke landschap, waar een coherente toekomstgerichte visie momenteel ontbreekt en dat hoofdzakelijk gericht is op het bewaren van de stabiliteit. Hij ziet hierin dan ook een mogelijke taak weggelegd voor de CRB (cf. infra).

HOE MOET HET NU VERDER?

Logischerwijze is een eerste stap in de richting van duurzame ontwikkeling het wegwerken van de knelpunten. Dit betekent dat er moet gewerkt worden aan een coherente en proactieve strategie voor duurzame ontwikkeling. Deze strategie moet door iedereen gedragen worden en moet rekening houden met de Belgische specificiteiten. Hierbij moet volgens prof. Sleuwaegen gewerkt worden met al de beschikbare instrumenten zoals de regelgeving, de fiscaliteit en sensibilisering.

Aldus moeten de lasten die producten leggen op het milieu meer in de kostprijs van die producten verrekend worden. Het principe van de juiste prijs (principe "de vervuiler betaalt") is voor prof. Sleuwaegen van belang. Hij begrijpt bijvoorbeeld niet waarom we er maar niet in slagen om vaker de kosten die een product op de buitenwereld legt in de prijs van dat product te verwerken. Ondanks zijn hoge prijs kost een auto bijvoorbeeld vandaag nog steeds heel wat meer aan de maatschappij dan aan de persoon of personen die hem gebruiken. Een zwaardere belasting op auto's in functie van het gebruik en rekeningrijden zouden de prijs al heel wat dichterbij de buurt van haar totale kostprijs kunnen brengen (internalisering van de externe transportkosten is volgens prof. Sleuwaegen wenselijk). Investerings in ecologische alternatieven voor de vervuilende productieprocessen moet eveneens tot een succesvolle strategie voor duurzame ontwikkeling behoren. Ecologische investeringen kunnen volgens prof. Sleuwaegen een economische meerwaarde opleveren die exporteerbaar is en die technologische vooruitgang stimuleert. Het ondernemerschap heeft volgens de prof het meeste baat bij investeringen in ecologische technologieën.

Prof. Sleuwaegen zegt dat de Belgische economie vandaag de dag een sterke groei realiseert met een beperkt aantal mensen. Dit brengt met zich mee dat slechts weinig mensen ten volle profiteren van die groei. Meer aandacht voor het sociale betekent dat de participatiegraad in de economie moet worden opgedreven. Dit brengt evenwel met zich mee dat de incentives in de economie en daarmee de productiestructuren eveneens een aanpassing vergen. We zien hier opnieuw een belangrijke rol weggelegd voor ondernemerschap. Niet enkel de ondernemers maar ook de gevestigde belangen hebben volgens prof. Sleuwaegen een rol te spelen voor het uitbouwen van een duurzamere samenleving. Meer bepaald meent hij dat het systeem van belangenverdediging vernieuwd moet worden. Zo zouden de sociale partners meer oog kunnen hebben voor ecologische doelstellingen in hun werkzaamheden.

Volgens prof. Sleuwaegen kan de CRB een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een beleid voor duurzame ontwikkeling. Als sociaal-economisch adviesorgaan is hij ideaal gepositioneerd om na te gaan hoe de drie pijlers van duurzame ontwikkeling (de sociale, de economische en de milieupijler) op elkaar inspelen. Hij zou hierbij gebruik kunnen maken van de indicatorenset die de

FRDO heeft uitwerkt. Doordat de CRB eveneens een overlegorgaan is waarin de verschillende belanghebbenden van duurzame ontwikkeling over een forum beschikken, kan hij werken aan de ontwikkeling van een toekomstgerichte visie op duurzame ontwikkeling die rekening houdt met de Belgische situatie en die gedragen wordt door al de belanghebbenden. Het is niet enkel wenselijk voor de competitiviteit maar vanwege de beperkte duurzaamheid van de huidige maatschappij is het ook noodzakelijk dat er zo'n visie wordt uitgebouwd. Vandaag moeten er keuzes worden gemaakt en al de belanghebbenden moeten hierbij betrokken worden.

Welke plaats in de CRB ?

De ontmoetingen met de professoren Isabelle Cassiers en Leo Sleuwaegen waren voor het secretariaat een gelegenheid om de rol die de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven in het debat over de duurzame ontwikkeling kan spelen meer invulling te geven.

De duurzame ontwikkeling staat al jaren centraal in de werkzaamheden van diverse subcommissies van de Centrale Raad. De blijvende aandacht van de CRB voor dit thema vloeit niet alleen voort uit adviesvragen van de regering, maar ook uit de wettelijke opdrachten van de CRB; bovendien komt ze ook tot uiting in adviezen die de raad uit eigen beweging uitbrengt. In dit kader formuleren zijn subcommissies concrete beleidsaanbevelingen die een juist evenwicht zoeken tussen de drie pijlers van de duurzame ontwikkeling, nl. de sociale, de economische en de milieupijler. Ondanks deze werkzaamheden is het thema evenwel verre van uitgeput. Een diepgaand debat tussen de sociale gesprekspartners blijft dan ook actueel binnen de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven teneinde – om de woorden van Isabelle Cassiers te gebruiken – na te gaan wat mogelijk is en samen een gemeenschappelijk actieterrain af te bakenen. De raad is immers het bevoegde forum om de autoriteiten krachtige beleidssignalen te geven opdat ze, vanuit een totaalvisie, opnieuw gaan nadenken over de – duurzame – ontwikkeling die op collectief niveau moet worden bevorderd.

Een eerste streven zou erin kunnen bestaan geleidelijk een consensus te bereiken over de aard van de duurzame samenleving die tot stand moet worden gebracht en daarbij misschien verder te gaan dan het begrip duurzame ontwikkeling dat in het advies van 2 augustus 1999¹ werd gedefinieerd. In ieder geval moet grondig worden nagedacht over het begrip duurzame ontwikkeling en over wat dit concept inhoudt of zou moeten inhouden, bij voorkeur in het licht van de pluridisciplinaire debatten die in de hele samenleving ter zake worden gevoerd. Men kan zich immers afvragen of, als een ontwikkeling echt als duurzaam kan worden bestempeld, ze daarom noodzakelijkerwijze wenselijk en gewenst is? Een debat in deze zin vereist bv. dat bij alle betrokken actoren een duidelijke en voluntaristische visie ontstaat teneinde duidelijkheid te verschaffen over de wisselwerkingen tussen, enerzijds, de drie pijlers van de duurzame ontwikkeling en, anderzijds, de beleidsacties die moeten worden ondernomen om een eindresultaat te bereiken waarin elke pijler zich, in synergie met de andere pijlers, op een optimale manier kan ontwikkelen.

Het kan bovendien opportuun zijn dat de gesprekspartners op deze basis een gemeenschappelijke strategie uittekenen om deze doelstelling te realiseren². Om deze strategie tot een goed einde te brengen, moet idealiter in adequate menselijke, financiële en conceptuele middelen worden voorzien. Het zou goed zijn dat de gesprekspartners daartoe een analyse maken van prospectieve scenario's³ en samen bepalen welke daarvan het beste resultaat geven op zowel sociaal, economisch als milieuvlak. Om zo efficiënt mogelijk te werken, zou het verstandig zijn van deze gemeenschappelijke strategie een dynamisch proces te maken en ze dus voortdurend aan te passen aan onverwachte ontwikkelingen en nieuwe maatschappelijke bewegingen.

¹ Advies betreffende de problematiek van de productnormen (CRB 1999/578), waarin de CRB instemde met de definitie uit het rapport-Brundtland van de Verenigde Naties van maart 1987.

² In dit opzicht werd binnen de CRB een geslaagd experiment uitgevoerd dat als voorbeeld kan dienen en is uitgemond in een advies over de energie-efficiëntie in de huisvestingssector (CRB 2005-1391, 21 december 2005) en in een advies over de energie-efficiëntie in de vervoerssector (CRB 2008-241DEF, 20 februari 2008). Deze adviezen zijn beschikbaar op de site van de CRB : www.ccecrb.fgov.be.

³ Deze scenario's kunnen worden ontwikkeld door het Federaal Planbureau. De rol van de economen en van de wetenschappers in het algemeen kan erin bestaan scenario's of gedragingen op grond van hun duurzaamheid te classificeren, dixit Isabelle Cassiers in het interview dat in deze Nieuwsbrief wordt gepubliceerd.

Voorts lijkt het aangewezen dat een continue evaluatie wordt uitgevoerd om te garanderen dat de beleidsbeslissingen en –acties daadwerkelijk rekening blijven houden met de oorspronkelijk vastgelegde doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling. Daartoe moet een reeks op consensus gestoelde en evenwichtige indicatoren worden opgesteld, die idealiter tweërlei van aard zijn : enerzijds, beschrijvende indicatoren waarmee de stand van zaken en de impact van de beleidsmaatregelen kunnen worden ingeschat en, anderzijds, prospectieve indicatoren. Aangezien deze laatste op dit ogenblik nog zeer weinig ontwikkeld zijn, spreekt het voor zich dat ze moeten worden bestudeerd en besproken in een overlegorgaan zoals de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven omdat ze het sociaaleconomische beleid dat volgens de sociale gesprekspartners moet worden gevoerd, tegelijk zullen concretiseren en sturen.

Na afloop van de evaluatie a.d.h.v. deze indicatoren wordt het best sociaal overleg gepleegd binnen de CRB om de genoemde strategie zo nodig aan te passen. Het grote voordeel van deze methode is dat aan de beleidsbepalers een krachtig beleidssignaal wordt gegeven om de vastgelegde doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling te ondersteunen. Bovendien gaat deze proactieve methodologie verder dan de bestaande praktijken, die eerder “reactief” zijn en het in ieder geval niet mogelijk maken te anticiperen op specifieke situaties. De voorgestelde methode biedt immers de mogelijkheid alternatieven te ontwikkelen die echt een duurzaam geachte ontwikkeling tot stand kunnen brengen⁴.

Dit debat kan stof leveren voor de werkzaamheden van alle subcommissies, meer bepaald die welke belast zijn met dossiers die verband houden met de bevordering van de werkgelegenheid en de preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen van de Belgische economie. In deze subcommissies hechten de sociale gesprekspartners bijzonder belang aan de structurele dimensie van het concurrentievermogen. Het lijkt dan ook een verrijking om een constructieve wisselwerking tot stand te brengen tussen de werkzaamheden van alle subcommissies, zowel van de commissies die zich in het bijzonder bezighouden met duurzame ontwikkeling als van de andere.

⁴ Het Pakket Energie/Klimaat dat de EC op 23 januari 2008 heeft gepubliceerd legt België bv. een doelstelling van 13% hernieuwbare energie in het finale energieverbruik op, terwijl het Belgische potentieel zowat 8% bedraagt. In de CRB kunnen de sociale gesprekspartners nadenken over maatregelen om de doelstelling van 13% te bereiken en om de mogelijke negatieve sociaaleconomische impact van het Pakket te beperken.

➔ ENERGIE EN KLIMAAT

Nadat we in de Nieuwsbrief van vorige maand¹ de inhoud van het Europese klimaat- en energiepakket samenvatten, bespreken we nu wat – volgens de Commissie² – de economische impact van de voorgestelde maatregelen zal zijn.

BASISPRINCIPES

Een aantal basisprincipes liggen ten grondslag aan de tenuitvoerlegging van het klimaat- en energiepakket: kostenefficiëntie, flexibiliteit, eerlijke concurrentie, subsidiariteit, billijkheid en concurrentievermogen. Kosteneffectiviteit betekent dat men de vooropgestelde doelstellingen tegen zo laag mogelijke economische kosten tracht te bereiken. De gebruikte economische beleidsinstrumenten moeten voldoende flexibiliteit toelaten in de manier waarop de doelstellingen worden bereikt en ze moeten in het kader van de interne markt een eerlijke concurrentie tussen de industrieën van de EU waarborgen. Het subsidiariteitsbeginsel moet worden toegepast opdat de maatregelen op het meest geschikte bevoegdheidsniveau worden genomen. Omwille van de billijkheid moet rekening worden gehouden met de uiteenlopende welvaartsniveaus en dus ook met de verschillende investeringsmogelijkheden van de lidstaten. Ten slotte mag het internationale concurrentievermogen, m.n. van de energie-intensieve industrieën, niet uit het oog worden verloren, met dien verstande dat de EU op het internationale toneel de drijvende kracht blijft wat de problematiek van de klimaatverandering betreft.

METHODOLOGIE

De Commissie heeft op haar klimaat- en energiepakket een aantal economische modellen doen toepassen om het effect van verschillende toewijzingsmethoden en scenario's te ramen. Met de modellen is het m.n. mogelijk de inspanningen van de lidstaten ter vermindering van hun bkg-uitstoot te simuleren in sectoren die niet onder de EU-regeling voor de handel in emissierechten (EU-ETS) vallen (vervoer, gebouwen, diensten, kleine industriële installaties, landbouw en afvalverwerking). Voor de emissies in sectoren die wel onder de EU-ETS ressorteren, geldt één enkel plafond voor de hele Europese Unie.

Het jaar 2005 werd als referentiejaar genomen omdat pas toen gecontroleerde gegevens over broeikasgasemissies beschikbaar waren. Als eenheid om de doelstellingen op het vlak van hernieuwbare energie te meten, werd het eindverbruik van energie boven het verbruik van primaire energie verkozen. Aangezien het verbruik van primaire energie geen rekening houdt met verwerkingsverliezen benadeelt het immers de niet-thermische hernieuwbare energiebronnen. De scenario's gaan uit van de tenuitvoerlegging van de energie-efficiëntie maatregelen zoals ze in het actieplan ad hoc zijn bepaald, van een olieprijs van 61 dollar per vat, van de verbetering van de energie-efficiëntie door de hogere koolstofprijzen enz.

Alle beschouwde scenario's gaan uit van de gelijktijdige realisatie van de twee vooropgestelde doelstellingen, t.w. een aandeel van 20% hernieuwbare energie en een broeikasgasemissiereductie in de EU met 20% tegen 2020 in vergelijking met 1990. Het centrale scenario past het kostenefficiëntieprincipe toe zonder rekening te houden met het principe van billijkheid tussen de lidstaten. Deze benadering impliceert dat de economische kosten op Europees niveau zo laag mogelijk worden gehouden dankzij de nivellering van de marginale emissiereductiekosten in de lidstaten en de sectoren. Hierdoor ontstaan grote verschillen in de economische kosten tussen de lidstaten.

¹ Sociaaleconomische Nieuwsbrief nr. 135 van maart 2008, blz. 13-15

² Bron: Commission Staff Working Document, Impact Assessment

Tal van alternatieve scenario's werden getest met de bedoeling de inspanningen eerlijker over de lidstaten te verdelen zonder de totale economische kosten buitensporig te doen stijgen. Hiertoe werden drie aanpassingsvariabelen ingevoerd: de vermindering van de bkg-uitstoot in de sectoren die niet onder de EU-ETS vallen; de te bereiken nationale doelstellingen inzake hernieuwbare energie; het aantal rechten dat de lidstaten in het kader van de EU-ETS mogen veilen.

Er werden ook nog andere simulaties gemaakt om de impact van het gebruik van kredieten uit JI- en CDM-projecten³ op de totale economische kostprijs in te schatten. Ook werden verscheidene alternatieven getest om na te gaan wat de beste middelen zijn om het concurrentievermogen van de EU-industrieën te vrijwaren en het risico op "carbon leakage" te beperken.

BASISSCENARIO (KOSTENEFFICIENTIE)

In het kostenefficiëntiescenario worden de doelstellingen van 20% hernieuwbare energie en 20% broeikasgasemissiereductie samen bereikt tegen een directe economische kostprijs voor het energiesysteem⁴ van 0,58% van het bbp van de EU of 91 miljard euro in 2020. De invoer van olie en gas daalt in 2020 met ongeveer 50 miljard euro, terwijl de elektriciteitsprijs in vergelijking met vandaag met 10 tot 15% stijgt. De energie-intensiteit gaat er tgv. 2005 met meer dan 30% op vooruit. Deze resultaten zijn gebaseerd op de hypothese dat de olieprijs zal stijgen van 55 dollar per vat in 2005 tot 61 dollar in 2020. In de veronderstelling daarentegen dat een vat olie in 2020 100 dollar kost, daalt de bijkomende inspanning om de dubbele doelstelling te bereiken van 91 tot 59 miljard euro of van 0,58% tot 0,40% van het bbp.

De goedkopere reductie van de bkg-uitstoot met 20% van 1990 tot 2020 kan worden bereikt als de prijs van een ton CO₂ 39 dollar bedraagt. Het emissieplafond voor EU-ETS-sectoren zou 21% lager liggen in 2020 dan in 2005. De sectoren die niet onder de EU-ETS vallen, zouden hun uitstoot gedurende diezelfde periode met 10% moeten verminderen. Het feit dat de EU-ETS-sectoren goed zijn voor 60% van de totale reductie-inspanningen geeft weer dat ze op het vlak van kostenefficiëntie een hoger potentieel hebben, m.n. in de elektriciteitssector. Bovendien leveren deze sectoren meer dan de helft van de inspanningen ter aanwending van hernieuwbare energiebronnen, wat wijst op het bestaan van synergismen tussen de EU-ETS en het beleid ter bevordering van hernieuwbare energie.

Het basisscenario, dat volledig steunt op het kostenefficiëntieprincipe, impliceert aanzienlijke herverdelende effecten tussen de lidstaten. De inspanning, uitgedrukt in % van het bbp, is immers groter voor de landen met een lager bbp per capita en dus ook een lagere investeringscapaciteit, aangezien deze meer mogelijkheden hebben om de uitstoot van broeikasgassen tegen een lage kostprijs terug te dringen. Om voor een eerlijkere verdeling van de totale inspanningen tussen de lidstaten te zorgen, worden drie alternatieven overwogen. De eerste optie bestaat erin de lidstaten elk een individuele doelstelling op te leggen voor de sectoren die niet onder de EU-ETS ressorteren. Het tweede scenario houdt in dat de veilingrechten in het kader van de EU-ETS gedeeltelijk worden herverdeeld onder de lidstaten. Het derde alternatief legt voor elke lidstaat een afzonderlijke doelstelling inzake het aandeel van hernieuwbare energie vast. Hierna wordt elk van deze drie alternatieven besproken.

³ JI = gemeenschappelijke uitvoering (Joint Implementation); CDM = mechanisme voor schone ontwikkeling (Clean Development Mechanism)

⁴ Het betreft het bedrag aan extra middelen die moeten worden besteed aan de maatregelen ter vermindering van de uitstoot en ter aanwending van hernieuwbare energiebronnen.

- Individuele doelstellingen voor de sectoren die niet onder de EU-ETS vallen

In dit scenario worden de doelstellingen ter vermindering van de uitstoot van broeikasgassen in sectoren die niet onder de EU-ETS ressorteren (vervoer, gebouwen, diensten, kleine industriële installaties, landbouw en afvalverwerking) gedifferentieerd volgens het niveau van het bbp per capita van de lidstaten. In dit geval bedragen de directe kosten voor het energiesysteem 0,61% van het bbp i.p.v. 0,58% in het basisscenario.

In de lidstaten waar het bbp per capita onder het EU-gemiddelde ligt, hoeft de uitstoot in niet-ETS-sectoren tegen 2020 niet evenveel te dalen als gemiddeld in de EU (-10% onder het niveau van 2005) en sommige lidstaten mogen zelfs tot 20% meer uitstoten. Van de lidstaten met een bbp per capita boven het Europese gemiddelde wordt een relatief grotere inspanning verwacht om de uitstoot van broeikasgassen in niet-ETS-sectoren tegen 2020 te verminderen tgv. 2005. Deze inspanning bedraagt minstens -10% en maximaal -20%.

- Gedeeltelijke herverdeling van de veilingrechten in de EU-ETS

Ervan uitgaande dat een ton CO₂ in 2020 gemiddeld 40 euro kost, zou de veiling van alle emissierechten de lidstaten gemiddeld 0,5% van het bbp opleveren. Als enkel de rechten van de elektriciteitssector worden geveild, zou dit de helft zijn. Er kunnen dus veel inkomsten worden gegenereerd.

Om een grotere billijkheid in de verdeling van de inspanningen tussen de lidstaten te waarborgen, kan worden overwogen om 90% van de rechten te verdelen over alle lidstaten in verhouding tot hun uitstoot in 2005 en de resterende 10% onder de lidstaten met een laag inkomen. Zo kunnen de directe kosten voor deze laatste fors worden gedrukt en kunnen ook de meerkosten voor de andere lidstaten worden beperkt.

- Differentiatie tussen de lidstaten van de toegewezen doelstellingen inzake hernieuwbare energiebronnen

De vaststelling van de doelstellingen inzake hernieuwbare energie op basis van alleen maar het kostenefficiëntiecriteria leidt tot een oneerlijke verdeling van de inspanningen en de kosten tussen de lidstaten. Twee alternatieve opties werden getest om dit te corrigeren. De eerste optie bestaat erin de totale inspanning te verdelen in functie van het aandeel van hernieuwbare energie in de totale energie van elke lidstaat. De tweede optie houdt in dat de helft van de inspanning wordt gerealiseerd via een vast reductiepercentage dat voor alle lidstaten hetzelfde is en dat de andere helft wordt gewogen in functie van het bbp, rekening houdend met de verschillende uitgangspunten en de al geleverde inspanningen. Op basis van het principe van billijkheid werd uiteindelijk de voorkeur gegeven aan de tweede optie.

In de Europese Unie bestaat al een vrijwillig systeem van oorsprongsgaranties met de bedoeling de handel in hernieuwbare elektriciteit te vergemakkelijken. De kenmerken verschillen echter in de lidstaten, wat de transactiekosten onnodig verhoogt. De Commissie stelt voor de vereisten inzake informatie te standaardiseren, de nationale systemen van oorsprongsgarantie wederzijds te erkennen, gemeenschappelijke regels m.b.t. de uitstoot op te leggen en het systeem uit te breiden tot de warmteproductie, wat de verhandeling van hernieuwbare energie zou moeten

bevorderen. De overdraagbaarheid van oorsprongsgaranties zou de lidstaten in staat moeten stellen hun doelstellingen gemakkelijker en goedkoper te bereiken. Bovendien zouden de financiële stromen naar landen met een laag inkomen of een beperkte doelstelling en een betrekkelijk groot potentieel erdoor moeten worden bevorderd.

De Europese Raad heeft een doelstelling van 10% biobrandstoffen in de vervoersector vastgelegd op voorwaarde dat deze op een duurzame manier worden geproduceerd, dat de biobrandstoffen van de tweede generatie op de markt worden gebracht en dat adequate mengverhoudingen worden toegestaan (amendement van de richtlijn over de brandstofkwaliteit).

OP PROJECTEN GEBASEERDE ACTIVITEITEN

Als men onbeperkt een beroep zou mogen doen op de JI- en CDM-projecten, zou een ton CO₂ nog slechts 4 euro kosten. In deze veronderstelling zou het niet mogelijk zijn de Europese broeikasgasemissies beduidend te verminderen noch de vooropgestelde doelstelling inzake hernieuwbare energie te bereiken en zou de ontwikkeling van nieuwe technologieën niet meer worden gestimuleerd.

De Commissie heeft een variant van het basisscenario getest waarin de op projecten gebaseerde activiteiten worden toegestaan zolang de prijs van een ton koolstof niet minder dan 30 euro bedraagt. De economische kosten voor het energiesysteem worden op die manier verlaagd van 0,58 tot 0,45% van het bbp van de Unie.

De broeikasgasemissies worden evenwel slechts met twee derde van de doelstelling van 20% tegen 2020 teruggedrongen en tegelijk is aanzienlijk meer steun voor de hernieuwbare energiebronnen nodig om de 20%-doelstelling te halen.

ENERGIE-INTENSIEVE SECTOREN

Uit de simulaties blijkt dat de eenzijdige doelstelling van de EU om haar broeikasgasemissies tegen 2020 met 20% terug te dringen zonder zich te bekommeren om de gevolgen voor de energie-intensieve sectoren zou kunnen leiden tot een carbon leakage van 2,5% van de EU-emissies naar de rest van de wereld, wat de milieuefficiëntie van het Europese beleid in het gedrang zou kunnen brengen.

Een studie van de Commissie toont aan dat een vijftigtal sectoren hun prijzen mogelijk met 0,1 tot 0,5% zullen moeten verhogen om de kosten die ontstaan door een koolstofprijs van 20 euro per ton te kunnen recupereren. Dit is slechts een echt probleem voor de sectoren die deze prijsstijgingen niet kunnen doorberekenen aan de consument omdat ze onderhevig zijn aan een zeer scherpe internationale concurrentie. Dit is hoofdzakelijk het geval voor de primaire productie van aluminium en staal alsook voor bepaalde chemische basisproducten.

Verschillende aanvullende maatregelen kunnen worden overwogen om dit risico het hoofd te bieden:

- alomvattende sectorakkoorden;
- gratis toewijzing van rechten aan sectoren op basis van benchmarks;
- opneming van importeurs in de EU-ETS;
- toegang tot het mechanisme voor schone ontwikkeling (CDM).

→ NIEUWS

O&O EN INNOVATIE

De sociale partners werken aan een beleidsadvies rond O&O en innovatie. Ter voorbereiding van dit advies werden 4 verschillende werkgroepen van specialisten gecreëerd. In het kader van de werkgroep Ondernemerschap kwamen Mirjam Knockaert (Vlerick Leuven Gent Management School en UGent) en Nicolas Véron (Bruegel Instituut) op 24 april een presentatie geven over de rol van financiering voor de creatie en doorgroei van innovatieve starters.

TENUITVOERLEGGING VAN HET INTERPROFESSIELE AKKOORD

De subcommissie Informatie door de ondernemingen te verstrekken heeft haar werkzaamheden voortgezet op 10 april jl. Tijdens de volgende vergadering van 6 mei zal een onderzoek worden gewijd aan een nieuwe versie van het ontwerp van aanbeveling ter attentie van de ondernemingsraden betreffende de tenuitvoerlegging van het lpa inzake bevordering van een innovatiecultuur in de ondernemingen.

WELVAARTSVASTHEID VAN SOCIALE UITKERINGEN

De voorbereidingen voor het advies dat de sociale partners tegen 15 september moeten uitbrengen, zijn volop aan de gang. Op 11 april jl. vond een vergadering van de gemengde subcommissie plaats. Het Federaal Planbureau kwam er zijn nota's – die hij had opgesteld in het licht van de tussentijdse evaluatie van het vorige advies nr. 1566 – voorstellen. Op 25 april komt de subcommissie opnieuw bijeen om de berekeningsresultaten van de parastatale instellingen van de sociale zekerheid te bespreken. Het betreft o.a. de cijfers over de minimale financiële enveloppe voor welvaartsaanpassingen in 2009–2010 alsook de nieuwe cijfers over de budgettaire gevolgen van de maatregelen die ter uitvoering van het advies nr. 1566 voor de periode 2007–2010 worden genomen.

WERKLOOSHEIDSVALLLEN

De secretariaten van de CRB en de NAR kregen het fiat van de sociale partners om een studiedag te organiseren over de problematiek van de 'werkloosheidsvallen'. Het is de bedoeling de factoren die een rol spelen in de overwegingen van een werkloze om het werk te hervatten vanuit een *breed* perspectief te objectiveren. Niet alleen de financiële, maar ook de, minder belichte, niet-financiële overwegingen worden er in kaart gebracht. De financiële overwegingen betreffen o.a. het verlies van werkloosheidsuitkering, de loonverwachtingen, de transportkosten, de kinderopvangkosten enz. De niet-financiële overwegingen kunnen het volgende omvatten: de gezondheid, de kwaliteit en de beschikbaarheid van zowel kinderopvang als openbaar vervoer, maar ook het systeem van opvolging en begeleiding van de werkloze.

STUDIENAMIDDAG SOCIALE BALANS

De nieuwe sociale balans, die werd vereenvoudigd en aangepast, heeft op 15 april meer dan 400 sociale partners en vertegenwoordigers van sectoriële opleidingsfondsen, sociale secretariaten en humanresourcesdiensten in de Nationale Bank van België samengebracht op de studiedag "Hoe de

opleidingsinspanningen meten in de nieuwe sociale balans”, die werd georganiseerd door de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de Nationale Arbeidsraad en de Nationale Bank van België. Deze nieuwe sociale balans zal het mogelijk maken alle inspanningen van de ondernemingen inzake formele, minder formele en informele voortgezette opleiding van hun werknemers beter te meten. Alle voorgestelde documenten zijn beschikbaar op de website.

ANALYSE VAN DE LOONVORMINGSMECHANISMEN : VERDERE ONTWIKKELING VAN DE STUDIE VAN HET SECRETARIAAT

Zoals werd aangekondigd in de Nieuwsbrief van december 2007, werd op 27 februari jl. een eerste nota betreffende de voortgang van de studie aan de partners voorgelegd. Deze nota had tot doel de drie grote kenmerken te verduidelijken van de onderhandelingen die zullen worden bestudeerd, nl. de mate waarin ze zijn gecentraliseerd, de mechanismen van coördinatie tussen de verschillende onderhandelingseenheden alsook de bestaande flexibiliteit binnen elke onderhandelingseenheid. Voor de eerste paritaire comités die werden ondervraagd, werden al resultaten gegeven. In aansluiting op deze bijeenkomst en in samenwerking met de onderzoekers van de nieuwe ontwerpstudie die voor rekening van de fod Waso en de CRB door het HIVA werd gerealiseerd (zie Nieuws van de raad van maart 2008), wordt een nieuwe reeks interviews uitgevoerd bij een vijftiental paritaire comités teneinde een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de onderhandelingen in de diverse subcomités van de privésector in België en de mogelijke oorzaken van de wagedrift die op macro-economisch niveau wordt geconstateerd, te kunnen vatten.

MILIEUBELEID

Tijdens zijn plenaire vergadering van 29 april 2008 heeft de raad zijn goedkeuring gehecht aan het ontwerpadvies m.b.t. het ontwerp van koninklijk besluit inzake batterijen en accu's alsook afgedankte batterijen en accu's en tot opheffing van het koninklijk besluit van 17 maart 1997 inzake batterijen en accu's die gevaarlijke stoffen bevatten. De heer Paul Magnette, minister van Klimaat en Energie, had deze adviesvraag op 18 februari 2008 aan de heer Robert Tollet, voorzitter van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, toegestuurd.

MILIEUBELEID, ENERGIE & MOBILITEIT

Het secretariaat heeft op 15 april 2008 deelgenomen aan de persconferentie over de “Lente van het leefmilieu”, een nationaal proces van democratische inspraak rond thema's die verband houden met de opwarming van het klimaat, het verlies aan biodiversiteit, de gezondheid of nog, de mobiliteit. Deze “Lente”, die werd opgezet op initiatief van de heer Paul Magnette, minister van Klimaat en Energie, wordt georganiseerd in samenwerking met mw. Evelyne Huytebroeck, minister van Leefmilieu, Energie en Waterbeleid van het Brusselse gewest, mw. Hilde Crevits, minister van Leefmilieu van het Vlaamse gewest en de heer Benoît Lutgen, Waals minister van Leefmilieu.

RONDETAFLCONFERENTIE OVER ENERGIE-EFFICIENTIE

De CRB heeft minister Magnette laten weten dat hij erop aandringt dat de nationale rondetafelconferentie over energie-efficiëntie in de sector Gebouwen, waarvan hij de organisatie aanbeveelt, volledig deel uitmaakt van de bovengenoemde “Lente van het leefmilieu”.

SCHEIKUNDE

De brc Scheikunde is op 14 maart samengekomen. Een van de agendapunten was een presentatie door de heren Peter Claes en Patrick Degand van Essentia aangaande de convenanten/accords de branche inzake energie-efficiëntie in Vlaanderen en Wallonië. Het was een gelegenheid om een beter idee te krijgen van de uitdagingen waarvoor de chemische industrie staat en van de geboekte vooruitgang op het vlak van energie-efficiëntie en uitstootreductie en om kennis te nemen van de geplande projecten.

BOUWBEDRIJF

Tijdens de vergadering van 31 maart jl. heeft de brc Bouwbedrijf een onderzoek gewijd aan de nota die werd opgesteld door prof. Goossens en die als basis moet dienen voor een ontwerpadvies van de commissie betreffende het huisvestingsbeleid in België. Het idee om een advies uit te brengen werd geopperd na de voorstelling van de zeer gedetailleerde sociaaleconomische studie over de woningbouw in België die in het kader van het Atlasprogramma van het Federaal Wetenschapsbeleid werd gerealiseerd door een multidisciplinair team van de Universiteit van Antwerpen, de KUL en de UCL en waarvan prof. Luc Goossens coauteur is.

TEXTIEL EN KLEDING

Op 8 april heeft de brc Textiel en Kleding mw. Niiranen van het DG Ondernemingen en Industrie van de Europese Commissie uitgenodigd om een presentatie te geven van de studie « Business relations in the EU clothing chain : from industry to retail and distribution », die een analyse maakt van de relaties tussen de sector Textiel en Kleding en de distributie. Er zal een artikel aan worden gewijd in de Nieuwsbrief van mei.

DISTRIBUTIE

Op 7 april is de speciale commissie voor de Distributie samengekomen om een onderzoek te wijden aan een ontwerpverslag over de ontwikkeling van de vestigingen (verkooppunten) en de werkgelegenheid in de kleinhandel in de drie gewesten.

Dit verslag werd opgesteld op verzoek van de commissie, gelet op het tekort aan regionale statistieken, vooral m.b.t. de kleine en middelgrote ondernemingen, de verkooppunten die ze uitbaten en de werknemers die ze in dienst hebben.

De commissie zal het definitieve verslag eind juni bespreken.

De vorige twee verslagen van de commissie, over de gedetailleerde ontwikkeling van de nationale werkgelegenheid in de groothandel (NACE 51) et in de kleinhandel (NACE 52) van 1999 tot 2006, zijn al beschikbaar op de website van de raad (CRB 2008-49 et CRB 2008-50).

VOORSTELLING VAN DE VOORUITZICHTEN OP MIDDELLANGE TERMIJN

Het Federaal Planbureau komt zijn economische vooruitzichten op middellange termijn ten behoeve van de sociale partners van de CRB en de NAR op 21 mei om 10 uur voorstellen voor de gemengde subcommissie Planning en Conjunctuur.

Tijdens zijn plenaire vergadering van 12 en 13 maart 2008 heeft het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) m.n. de onderstaande adviezen goedgekeurd, die wij voor u hebben samengevat.

ROL VAN DE SOCIALE PARTNERS BIJ DE VERBETERING VAN DE POSITIE VAN JONGEREN OP DE ARBEIDSMARKT¹

De sociale partners moeten hun handelen afstemmen op de volgende fundamentele doelstellingen:

- invloed uitoefenen op de nationale regeringen om adequate hervormingen door te voeren;
- alle beschikbare middelen gebruiken, met name de programma's van het Europees Sociaal Fonds², om alle jongeren een goede en goed betaalde baan aan te bieden;
- de overstap van school naar werkend leven vergemakkelijken;
- ervoor zorgen dat jongeren die werkloos zijn of op zoek zijn naar hun eerste baan, deze periode van inactiviteit constructief invullen;
- de integratie van kansarme jongeren bevorderen;
- de combinatie werk en privéleven / gezin vergemakkelijken;
- een goed evenwicht tussen flexibiliteit en zekerheid waarborgen;
- voor een betere samenwerking tussen bedrijven, middelbare scholen en universiteiten zorgen;
- ondernemersgeest, creativiteit en innovatie stimuleren;
- de kwaliteit en aantrekkelijkheid van werkend leren (leerlingwezen) vergroten;
- pleiten voor maatregelen om langdurige werkloosheid in de jongste leeftijdscategorie tegen te gaan;
- jongeren bewust maken van hun economische en sociale rechten.

De terreinen waarop actie kan worden ondernomen zijn talrijk en divers, maar kunnen in zeven grote groepen worden onderverdeeld:

- **Onderwijs en opleiding:** maatregelen nemen op nationaal, regionaal en lokaal niveau om de banden met het beroepsleven aan te halen.
- **Beroepsopleiding:** deelnemen aan het opzetten en organiseren van beroepsopleidingen; stimuleren van zelfontplooiing en het verwerven van sociale vaardigheden.
- **Stages:** aanbieden van stages aan jongeren tijdens hun schoolperiode; opstellen van gedragscodes voor arbeidsvoorwaarden en salarissen voor stagiairs.
- **Collectieve onderhandelingen:** rekening houden met de rechten van jongeren, die immers volwaardige burgers zijn, bij sociaal overleg.
- **Verenigingsleven:** samenwerken met jongerenorganisaties; netwerken tussen jongeren en de arbeidswereld bevorderen en uitbreiden.
- **Goede praktijken:** de uitwisseling van goede praktijken bevorderen.
- **Mobiliteit (zowel binnen de Europese Unie als binnen bedrijven):** het leren van vreemde talen bevorderen³; de uitwisseling van beroepservaringen mogelijk maken met het oog op de garantie van werknemersrechten.

¹ Verkennend advies - CESE 500/2008

² Zie [http://ec.europa.eu/employment_social/esf/fields/education_en.htm](http://ec.europa.eu/employment_social/social_dialogue/docs/lf_070227_donnelly.pps). Binnenkort verschijnt meer informatie op de volgende pagina: http://ec.europa.eu/employment_social/esf/fields/partnership_en.htm.

³ Zie in verband hiermee het advies van het EESC van 26 oktober 2006 over de Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's - Een nieuwe kaderstrategie voor meertaligheid, rapporteur: mevrouw Le Nouail Marlière (PB C 324 van 30-12-2006). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:324:0068:0073:EN:PDF>

VOLWASSENEDUCATIE

Advies EESC 499/2008 : het Comité

- verheugt zich erover dat de Europese Commissie met haar actieplan inzake volwasseneneducatie "Het is nooit te laat om te leren" voor de periode 2007-2010 een nieuw aandachtspunt in haar werkprogramma opneemt;
- vindt dat de algemene doelstelling van het actieplan inzake volwasseneneducatie moet zijn de vijf kernboodschappen van de Commissiemededeling "Een mens is nooit te oud om te leren" om te zetten, en dat acties voor toereikende investeringen moeten worden voorgesteld;
- dringt erop aan dat de ontwikkeling van niet-beroepsgerichte volwasseneneducatie en van formeel en informeel leren met het oog op persoonlijke ontplooiing en versterking van actief burgerschap, die voor beroepsbeoefenaars en andere burgers van even groot belang is, in dit eerste plan centraal komt te staan;
- doet de aanbeveling om op lokaal niveau nieuw opgezette, multifunctionele centra voor volwasseneneducatie op te zetten die ook aandacht schenken aan nieuwe technologieën en e-learning;
- dringt aan op uitvoering van een haalbaarheidsstudie voor de ontwikkeling van specifieke Europese infrastructuur in de sector van de volwasseneneducatie, waarbij de nadruk moet liggen op niet-beroepsgerichte educatie;
- zou graag zien dat meer aandacht wordt besteed aan de territoriale dimensie van volwasseneneducatie en aan de oprichting van lokale leercentra, gezien de bijdrage daarvan aan de sociale samenhang, met name in afgelegen gebieden;
- ijvert voor maatregelen ter waarborging van menswaardige arbeidsvoorwaarden (*decent work*) voor leerkrachten en administratief personeel in de sector van de volwasseneneducatie;
- onderschrijft de stelling dat lerenden een centrale plaats moeten krijgen in goed bestuur en doet de aanbeveling om maatregelen te nemen ter versterking van de rechten van volwassen lerenden;
- zou graag zien dat in alle centra voor volwasseneneducatie rekening wordt gehouden met lerenden met bijzondere behoeften;
- verzoekt de Europese Commissie een omvattend begeleidend plan uit te werken voor *gendermainstreaming* in de volwasseneneducatie;
- dringt erop aan dat de Europese sociale partners en de ngo's ook zullen worden betrokken bij toekomstige activiteiten in het kader van het actieplan, waarbij ze hun bijzondere expertise zullen inbrengen;

- vindt dat ook andere directoraten-generaal van de Europese Commissie en de bevoegde Europese instanties bij de verdere uitwerking van het actieplan moeten worden betrokken;
- pleit voor bevordering van Europese "festivals van volwasseneneducatie" en beveelt aan Europese informatie- en motivatiecampagnes op te zetten die het leren voor volwassenen aantrekkelijker kunnen maken;
- zou tot slot graag deelnemen aan de Europese voorbereidingen voor de volgende internationale VN-conferentie over volwasseneneducatie (CONFINTEA VI) 2009 in Brazilië.

TRANS-EUROPESE NETWERKEN: NAAR EEN GEÏNTEGREERDE AANPAK⁴

De trans-Europese vervoers-, energie- en telecommunicatienetwerken zijn als het ware de bloedsomloop van onze economie. Ook dragen de trans-Europese netwerken (TEN's) bij aan de vergroting van het concurrentievermogen van de Unie via grote industriële programma's, zoals GALILEO, ERTMS en SESAR.

Dankzij een geïntegreerde aanpak zou de ontwikkeling van de geplande TEN-structuur niet alleen sneller verlopen, maar ook minder middelen vereisen. In verband hiermee zou de Europese Commissie voorstellen moeten doen voor een verruiming van de financiële steun aan initiatieven die blijf geven van een geïntegreerde aanpak door een "fonds voor een geïntegreerde aanpak" op te richten.

Een geïntegreerde aanpak is vooral belangrijk met het oog op:

- het beperken van de milieuschade tijdens de aanleg en het gebruik van het netwerk, en
- het beperken van het aantal twistpunten en het soepeler bijleggen van conflicten ten gevolge van tegenstrijdige belangen bij de aanleg en het gebruik van het netwerk.

Om met een geïntegreerde aanpak optimale effecten te bereiken, zijn wetenschappelijk onderzoek en initiatieven op Europees en nationaal niveau van cruciaal belang. Daarom verzoekt het Comité de Commissie en de Raad om in de gehele Europese onderzoeksruimte programma's te ontwikkelen en ten uitvoer te leggen die in het teken staan van de synergie tussen de verschillende soorten netwerken welke deel uitmaken van de algemene TEN-structuur.

TOEGANG TOT DE MARKT VOOR WEGVERVOER (HERSCHIKING)⁵

Het EESC heeft met belangstelling kennis genomen van dit voorstel voor een verordening inzake de toegang tot de markt voor het internationale goederenvervoer over de weg. Met haar keuze voor een geharmoniseerde tenuitvoerlegging van de verordening, die zou moeten leiden tot een nauwkeurige en afdwingbare definitie van cabotage en sterk verbeterde regels inzake naleving en handhaving, komt de Commissie tegemoet aan de wensen van de meerderheid van de sector.

⁴ CESE 488/2008

⁵ CESE 489/2008

Wel wijst het EESC erop dat meer aandacht moet uitgaan naar de sociale dimensie van de toegang tot de markt voor het internationale goederenvervoer over de weg. Het grote salarisverschil tussen bestuurders uit de oude en uit de nieuwe lidstaten maakt dat cabotage en derdelandenvervoer¹ gepaard dreigen te gaan met concurrentievervalsing en sociale dumping.

Het EESC wijst erop dat de controle kan worden vergemakkelijkt door de cabotagediensten te beperken tot één reis per zeven dagen en cabotage enkel toe te laten wanneer het gaat om een reis die volgt op ander internationaal vervoer.

De controle op cabotagediensten zou deel moeten uitmaken van een nationale strategie voor het toezicht op de toepassing van de wetgeving inzake wegvervoer. Daarnaast is het aan de Commissie de controle op cabotage te coördineren. Het EESC verzet zich tegen de wildgroei van comités op Europees niveau en pleit voor de oprichting van één enkel comité dat bestaat uit vertegenwoordigers van de lidstaten en waaraan de sociale partners als waarnemers deelnemen.

Wat betreft de langere termijn zou het Comité graag zien dat de Commissie een diepgaande analyse maakt met het oog op een beter functioneren van de interne markt en verdere harmonisatie van kwaliteitsnormen, bescherming van werknemers en het fiscale en sociale kader (waaronder de vermindering van de beloningsverschillen).

DE TOEKOMST VAN DE INTERNE MARKT IN HET LICHT VAN DE GLOBALISERING⁶

De EU moet met de rest van de wereld betrekkingen aangaan. Ook moet de EU kunnen blijven concurreren op een wijze waar werknemers, werkgevers en alle burgers baat bij hebben. Om wereldwijd een concurrentiekrachtigere economie te worden, moet de EU er zelf op toezien dat de resterende interne belemmeringen uit de weg worden geruimd.

Het economische succes van Europa is niet terug te voeren op protectionisme, maar op de vier vrijheden waarop de Europese Economische Gemeenschap was gestoeld.

Het EESC neemt kennis van de aanbevelingen van de sociale partners, en dringt er bij de Commissie en de lidstaten op aan om daaraan gevolg te geven bij hun gezamenlijke herziening en analyse van de belangrijkste uitdagingen voor de Europese arbeidsmarkten.

Het staat met name achter de vier strategieën voor de EU: O&O en innovatie, een stimulerend bedrijfsklimaat, investeringen in menselijk kapitaal, en energie en klimaatverandering.

Het EESC dringt er bij de Commissie en de Raad op aan om de sociale partners nauw te betrekken bij de formulering en tenuitvoerlegging van nationale beleidsmaatregelen op het gebied van flexibiliteit en zekerheid.

⁶ Initiatiefadvies - CESE 481/2008

KLIMAATVERANDERING : REDUCTIE CO₂-UITSTOOT DOOR VERNIEUWD LUCHTHAVENBEHEER⁷

De luchtvaart draagt in aanzienlijke mate bij tot de uitstoot van broeikasgassen. Momenteel is deze sector verantwoordelijk voor ongeveer 3% van de totale broeikasgasuitstoot van de EU. Bovendien is de broeikasgasuitstoot van de luchtvaart sinds 1990 met 87% toegenomen. Luchthavens dienen te worden aangespoord tot het ontwikkelen van strategieën om de CO₂ uitstoot te verminderen door de invoering van een luchtkwaliteitsmodel waarin alle NO_x-bronnen worden geïdentificeerd en doelstellingen voor de vermindering van CO₂-uitstoot worden vastgelegd.

De milieu-impact van luchthavens kan alleen proactief, tijdig en kosten-efficiënt worden aangepakt als daaraan volledig en eensgezind wordt meegewerkt door internationale organisaties, regeringen en belanghebbenden in de industrie.

Gepleit wordt voor de overname van algemeen erkende normen voor gebouwen en de verspreiding van goede praktijken voor de bouw en uitbating van luchthaveninfrastructuur met een minimale CO₂-voetafdruk. Luchthavens moeten worden aangemoedigd om gebruik te maken van energie uit hernieuwbare bronnen. Ook moet het gebruik van milieuvriendelijke dienstwagens worden gestimuleerd op luchthavens.

Hoewel veiligheid de eerste prioriteit moet blijven, moet bij een systematische aanpak van uitstootvermindering rekening worden gehouden met alle factoren, gaande van het ontwerp en de werking van casco en motoren, inruil als compromis, alternatieve brandstoffen, gronddiensten, luchthavencapaciteit en luchtverkeerbeheer. Het gebruik van vliegtuigen die meer lawaai maken dient te worden afgeremd door een geluidsclassificatiesysteem op te stellen en op basis hiervan geluidsquota toe te passen op luchthavens. Het brandstofverbruik moet worden verminderd door één of twee motoren uit te schakelen tijdens het taxiën van en naar de landingsbaan.

BEGROTINGSHERVORMING⁸

De herziening van de EU-begroting dient geplaatst te worden in de gevoelige context van de ratificatie van het Verdrag van Lissabon en is rechtstreeks gerelateerd aan de discussie over het cohesie- en onderzoeksbeleid en de doorlichting van het GLB. Het Comité benadrukt dat er een onverschrokken, grondige analyse moet komen van de Structuurfondsen, het Cohesiefonds, het regionale beleid enz. om het effect en de doeltreffendheid ervan in de nieuwe lidstaten te bepalen. Volgens het Comité moet er gestreefd worden naar een brede consensus met de nationale parlementen, de lokale en regionale overheden. Er moet vooral worden gelet op het principe van de draagkracht van elke lidstaat, alsook met het toegenomen aantal uitgavendoelen. Het Comité benadrukt dat een grotere medeverantwoordelijkheid van Commissie en lidstaten voor de begrotingsuitvoering een belangrijke factor is, ook om alle economische en sociale actoren bij de zaak te betrekken (zoals is vastgelegd in het nieuwe art. 274 van het Verdrag van Lissabon).

⁷ Initiatiefadvies - CESE 490/2008

⁸ Initiatiefadvies - CESE 503/200

GEMEENSCHAPPELIJK BTW-STELSEL

In het advies EESC 504/2008 stemt het EESC in met het Commissievoorstel, maar maakt de volgende kanttekeningen:

- enkele wijzigingen betreffen de energiesector, waarvan de fiscale regeling aanvankelijk is vastgelegd in een richtlijn uit 2003⁹ en die vervolgens is omgezet in de BTW-richtlijn: vanwege de gehanteerde technische termen is het toepassingsgebied ervan te beperkt gebleken en niet strokend met de economische realiteit;
- over de genoemde energiebronnen moet belasting geheven worden in de lidstaat van de ontvanger van diensten die verband houden met het bieden van een toegang.

⁹ Richtlijn 2003/92/EG van de Raad van 7 oktober 2003.

➔ SECRETARIAAT CRB

De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, die werd opgericht in 1948, is een vergadering van de sociale gesprekspartners. Het is de bedoeling de vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers via de raad te betrekken bij de uitwerking van het economisch beleid. De raad is bevoegd voor alle kwesties die van belang zijn voor het bedrijfsleven ; hij heeft alleen een adviserende opdracht. Specifiek voor de raad is dat de verschillende standpunten er aan elkaar worden getoetst en dat zo een dialoog tussen de leden ontstaat.

De raad is dus enerzijds, een *trefpunt van ideeën*, waar de meningen worden vergeleken en waar het komt tot gemeenschappelijke voorstellen waarin het algemeen belang het haalt op de particuliere belangen en, anderzijds, tevens een *schakel van het economisch beleid*, die zijn voorstellen samenvat in adviezen ten behoeve van de economische beleidmakers.

Het secretariaat van de raad heeft een dubbele taak ; het is belast met het griffiewerk en het economaat en het brengt de documentatie voor de werkzaamheden van de raad samen. Met de jaren heeft het deze tweede functie sterk ontwikkeld. In uitvoerige studienota's behandelt het niet alleen problemen die aan de raad worden voorgelegd, maar ook onderwerpen waarvan het meent dat ze aandacht van de sociale gesprekspartners en van de politieke beleidmakers moeten krijgen. Voorts publiceert het geregeld algemene informatienota's en allerhande statistische dossiers. Bij dit alles komen de uitstekende relaties die het onderhoudt met de studiediensten van de nationale en internationale instellingen het secretariaat goed te pas.

Voor de *Sociaal-Economische Nieuwsbrief* draagt het secretariaat in het kader van zijn studie- en documentatieopdracht alleen de verantwoording.

Robert Tollet
Voorzitter

Luc Denayer
Secretaris

Ton Harding
Adjunct-secretaris

17-21

CRB
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven

